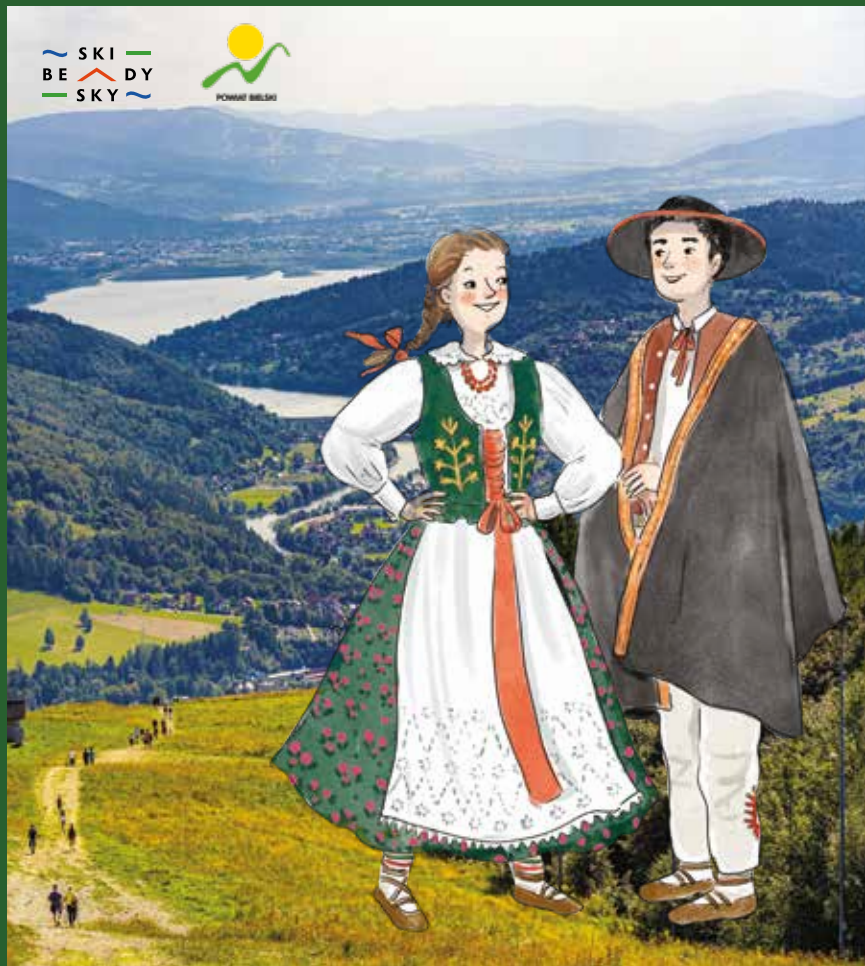

Szlakiem kultury polsko-słowackiego pogranicza

Folkowe pogranicze

SKI
BE DY
SKY

Wydawca:

Starostwo Powiatowe w Bielsku-Białej
ul. Piastowska 40, 43-300 Bielsko-Biała

tel. +48 (33) 8136900, wp@powiat.bielsko.pl, www.powiat.bielsko.pl

Wyłącznie odpowiedzialność za zawartość niniejszej publikacji ponoszą jej autorzy i nie może być ona utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Unii Europejskiej oraz Stowarzyszenia „Region Beskidy”.

Egzemplarz bezpłatny

Autorzy fotografii:

Artur Grabski, Archiwum Starostwa Powiatowego w Bielsku-Białej, Danuta Mędrzak – KGW Rybarzowanki, arch. zespołu „Zabrzeg”, arch. zespołu „Jaworze”, arch. zespołu „Klimczok”, arch. zespołu „Buczyna”, archiwum zespołu „Dudoski”, Daniel Franek – zespół „Ondraszek”, Kojzki Klub Fotograficzny, Tomek Olendzki, Agnieszka Pawlitko.

Adobe Stock: radu79, Pixel-Shot, didesign, Peter, sebastiangora, Art Media Factory, nikitos77, FL Photography, mycatherina, PaulSat, dudlajzov, pkazmierczak, Michal Plevko, ventura, Weronika, stepmar, Stanislav, Ivan, Viliam, StudioATC, Tomasz, Sawomir, Prajzner, vrabelpeter1, Robert, Milosz Maslanka, Media_Szot, Robson90, Tomasz Warszawski, Halfpoint, BlackMediaHouse, anettastar, Piotr Gancarczyk, Fotokon, jan_S. Shutterstock: ArtMediaFactory, Fotokon, praskiewicz, Robson90, Jaroslav Moravcik, rudnitskaya_anna, Aleksandra Tokarz, zedspider, Kryvosheia Yurii, Stanislav Cema.

Koordynacja: Magdalena Więzik, Natalia Siatkowska-Stusek, Magdalena Wróbel-Zyzańska, Zuzanna Rutecka, Justyna Czader, Katarzyna Bielik

Autor tekstów: Agnieszka Pawlitko, Tomasz Olendzki, Dorota Olendzka

Ilustracje: Katarzyna Kołodziej

Korekta: Ewa Kubaczyk

Konsultacja: Jaga Kolawa

Opracowanie graficzne:

Studio graficzne Magazynu Świat, Tomasz Olendzki
www.magazynswiat.pl

Druk: Drukarnia Jastrzębie

ISBN 978-83-963194-3-2

Szlakiem kultury polsko-słowackiego pogranicza

Folkowe pogranicze

Spis treści

Wstęp.....	3
Na styku kultur: Górale Żywieccy.....	6
Buczkowice.....	11
Rybarzowice.....	14
Szczyrk.....	18
Wilkowice.....	22
Porąbka.....	25
Na styku kultur: Lachy.....	28
Bestwina.....	34
Kozy.....	38
Na styku kultur:	
Górny Śląsk • Śląsk Cieszyński • Górale Beskidu Śląskiego.....	41
Czechowice-Dziedzice.....	51
Jasienica.....	56
Jaworze.....	59
Kultura wilamowska.....	62
Wilamowice.....	65
Słowacja: Żyliński Kraj.....	67
Górale Orawscy.....	75
Górale Kisuccy.....	80
Szlaki turystyczne Polski i Słowacji.....	85
Ciekawostki ze Słowacji.....	94
Aquaparki na Słowacji.....	97
Bibliografia.....	100

Wstęp

Pogranicze polsko-słowackie to region, gdzie od wieków przenikały się wzajemnie wpływy wielu kultur i religii. Wędrowali tu Wołosi, osiedlali Niemcy i Żydzi, swoją wiarę wyznawali katolicy, protestanci, a naleciałości węgierskie i słowackie pozostały z czasów Austro-Węgier. Kulturę tego regionu kształtowały podobne warunki bytowe oraz wzajemne kontakty – zwłaszcza gospodarcze, ale też o podłożu społeczno-religijnym.

Ich ślady odnajdujemy w zabytkach architektury i sztuki, lecz przede wszystkim w tradycjach i folklorze. To region – a mówimy o terenie powiatu bielskiego i sąsiadującym z nim po słowackiej stronie kraju żylińskim – wyjątkowo różnorodny pod względem etnograficznym. Choć wywodzi się ze wspólnego źródła, to mówi się, że co gmina – to odmienne zwyczaje i tradycje. Świadczą o tym: lokalna gwara, kuchnia, muzyka i oczywiście tradycyjne stroje.

Przewodnik „Szlakiem kultury polsko-słowackiego pogranicza”, który oddajemy w Państwa ręce, przybliży bogate dziedzictwo kulturowe Beskidów, terenu powiatu bielskiego, Śląska Cieszyńskiego, Żywiecczyny, słowackiej Orawy i całego kraju żylińskiego. Mamy więc Górali Żywieckich z ich wyjątkowym

folklorem muzycznym, silnymi tradycjami bibułkarstwa i zabawkarstwa – te ostatnie pielęgnuje do dziś Beskidzkie Centrum Zabawki Drewnianej w Stryśzawie. Odrębną kulturę wykształcili mieszkańcy Żywca, których od górali odróżniał strój – bardziej mieszczański niż ten w okolicznych wioskach.

Inną grupą etnograficzną, przedstawianą w przewodniku, są Lachy – mieszkańcy terenów podgórskich (gminy Bestwina i Kozy). Tradycje taneczne tej grupy pielęgnuje Zespół Pieśni i Tańca „Bestwina”, którego występy można obejrzeć podczas lokalnych wydarzeń kulturalnych i Dni Gminy Bestwina.

Ślącacy w tej części powiatu bielskiego tworzą obraz związany z codziennym życiem miejscowości i historią ich miesz-

kańców. W Czechowicach-Dziedzicach rozwój miasta był mocno związany z przemysłem i koleją. W codzienności obecna była gwara śląska, rytm pracy i zwyczaje zakorzenione w życiu regionu przemysłowego.

Jasienica i Jaworze wchodzi w obszar Śląska Cieszyńskiego. To przestrzeń o innym rytmie, oparta na życiu lokalnych wspólnot, pracy na roli i rzemiośle. W tradycji tego regionu obecne są elementy kultury cieszyńskiej, widoczne w mowie, stroju i muzyce towarzyszącej spotkaniom i uroczystościom.

Fenomenem na skalę europejską są Wilamowice. Tutejsi mieszkańcy wypracowali sobie w ciągu wieków własny język (niezrozumiały zarówno dla Polaków, jak i Niemców) oraz oryginalne tradycje. Ostoją wilamowskiej kultury jest Zespół Regionalny „Wilamowice”,

którego występy obejrzeć można w ramach cyklicznej imprezy „Wilamowskie Śmiergusty”.

Po drugiej stronie granicy zaprasza w etnograficzną podróż kraj żyliński – jeden z ciekawszych ośrodków słowackiego folkloru, wyróżniający się unikalną architekturą, muzyką i tradycjami pasterskimi. To skarbnica zabytków kultury ludowej z wpisaniem na listę UNESCO skansenem Vlkolínec i licznymi muzeami: Muzeum Wsi Orawskiej we wsi Zuberec-Brestova, Muzeum Wsi Kysuckiej w pobliżu Nowej Bystrzycy czy – największym z nich – Muzeum Wsi Słowackiej w Martinie. Pielęgnują one lokalną kulturę, dziedzictwo i rzemiosło – tradycyjne słowackie druciarstwo uprawia się tutaj do dzisiaj.

Przewodnik powstał w ramach projektu realizowanego przez Powiat Bielski wraz ze słowackim partnerem – Stowarzyszeniem Obywatelskim „Polonus” z Żyliny, współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach programu Interreg Polska – Słowacja 2021–2027. Pod nazwą „Folkowe Pogranicze” kryją się działania, które mają na celu pokazanie dziedzictwa kulturowego polsko-słowackiego pogranicza w całej krasie, a zarazem zwiększenie jego atrakcyjności tury-

stycznej i rozpoznawalności. Dodatkową korzyścią jest integracja mieszkańców, którzy spotykają się na festiwalach i imprezach kulturalnych, wymieniając się doświadczeniami, ucząc się od siebie i po prostu bawiąc przy dźwiękach muzyki ludowej, w tańcu i rozmowie.

To właśnie tu – w Beskidzie Żywieckim, Beskidzie Śląskim, na Orawie – do dziś zachowała się żywa kultura ludowa, której dorobek jest kultywowany z wielkim pietyzmem. Projekt „Folkowe Pogranicze” to niezwykła podróż w świat zwyczajów, obrzędów i ludowego rękodzieła

oraz dowód na to, że turystyka kulturowa na terenach wiejskich i górskich staje się coraz silniejszym magnesem dla turystów, z korzyścią dla regionu.

Strój Górali Żywieckich

GÓRALE ŻYWIECCY

Górale Żywieccy to barwna grupa etnograficzna zamieszkująca Beskid Żywiecki na pograniczu historycznej Małopolski i Śląska, obecnie w granicach województwa śląskiego. Ich kolebką jest Kotlina Żywiecka, otoczona pierścieniem Beskidów (Beskid Żywiecki, Beskid Mały oraz część Beskidu Śląskiego). W połowie XIX wieku znani byli pod nazwą Żywczaków – to miano nadał im geograf Wincenty Pol i byli wtedy – według *Słownika Geograficznego* – „największym rodem góralszczyzny zachodniej”.

Głównym ośrodkiem Górali Żywieckich jest Żywiec, jedyne miasto regionu i podobnie jak Jabłonków – ośrodek odrębnej grupy mieszczańskiej. Właśnie dlatego zwyczaje, strój, muzyka i wyjątkowy folklor taneczny mieszkańców Żywca różnią się od górali z pobliskich miejscowości.

TRADYCYJNY STRÓJ

Podobnie jak u innych górali odzież mieszkańców Żywiecczyzny produkowano z naturalnych surowców: skóry, lnu, owczej wełny. Strój mężczyzn był mniej zróżnicowany niż ten noszony przez kobiety. Jego najbardziej paradną częścią była gunia – rodzaj płaszcza o kroju archaicznego poncza. Noszona była głównie w zimie, podczas podróży oraz na ważniejsze okazje. U kobiet najbardziej rzucał się w oczy charakterystyczny dla stroju Żywczanek – i najcenniejszy – ak-

samitny gorset haftowany nićmi, koralikami lub błyszczącymi cekinami. Zwykle szyty był z czarnych, zielonych i bordowych aksamitów i wiązany z przodu szeroką wstążką.

Strój mieszkańców Żywca to odrębna historia – jego tradycje kształtowały się przez kilka stuleci. Różnił się znacznie od ubioru Górali Żywieckich i bardziej przypominał stroje polskiej szlachty i mieszczaństwa. Co ciekawe – kobiecy informował także o stanie cywilnym żywieckiej mieszcзки. W wersji świątecznej, najbogatszej (z tiulową kryzą, gorsetem, kaftanem i kilkoma warstwami spódnic) mógł ważyć nawet do 12 kg.

FOLKLOR TANECZNY

Żywiecczyzna to pod względem etnicznym region wyjątkowy, fascynują-

Strój mieszkańców miasta Żywca

cy mieszkanką kultur. Dlatego również w folklorze tanecznym regionu można wyodrębnić trzy odmiany. Tańce Górali Żywieckich nosiły charakterystyczne nazwy: koń, koło, obyrtka, siustany, hajduk. W samym Żywcu, tak jak miało to miejsce w przypadku strojów, dominowały tańce bardziej stonowane i spokojne, z większą liczbą cech upodabniających je do typowych tańców mieszczańskich.

Odminną grupą były tańce mieszkańców wsi położonych w północnej części regionu, gdzie widoczny był już wpływ folkloru śląskiego, z charakterystycznym dwuczęściowym typem tańca figuralnego: krzyżok, ceglorz, mietlorz.

Tańcem obrzędowym, ściśle związanym z tradycjami ostatkowych zabaw i prośbami o urodzaj, był wspomniany już bon. Wykonywany był zwykle przez zamężne kobiety, żywiolowo, z pasją i wiarą w jego magiczną moc. Polegał na tym, że kobiety, trzymając w rękach gliniane naczynia z piwem lub innym trunkiem, rytmicznie przytupywały i śpiewały. W ten sposób „budziły ziemię” po zimie, co miało zapewnić dobre plony.

ŻYWIECKIE GODY

Tradycje i zwyczaje Górali Żywieckich odpowiadały porządkowi życia w zgodzie z naturą. Wśród nich szczególne miejsce zajmują Gody, czyli czas Bożego Narodzenia i Nowego Roku, aż do Trzech Króli. Rozpoczynały się wraz z wniesieniem drzewka do domu i Wigilią, ale najważniejsze było kolędowanie. Przypomnieniem tych tradycji są Żywieckie Gody, które i dziś skupiają mieszkańców i turystów. Warto odwiedzić w tym czasie Żywiec, Miłówkę oraz inne miejscowości, w których lokalne grupy obrzędowe dzielą się swoimi tradycjami.

Specjalnie na tę okazję mężczyźni przygotowują barwne, kolorowe stroje i drewniane maski, w których występują. Tradycję tę – pod nazwą Kolędowanie Dziadów Noworocznych na Żywiecczyźnie

nie – w 2016 roku wpisano na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego. W styczniu 2023 roku zainicjowano proces wpisania Godów Żywieckich na Niematerialną Listę Dziedzictwa Kulturowego UNESCO. Przy okazji Godów warto też wspomnieć o wyjątkowej grupie – Jukaców z Zabłocia, regionu, dla którego – zgodnie z tradycją – nieprzekraczalną granicą był most na rzece Sole, oddzielającej Żywiec od Zabłocia. Jukacy kolędowanie rozpoczynają w Sylwestra i słyszą ich z daleka: strzelają z bata, dzwonią dzwonkami i wołają: „Dużo szczęścia i słodczy noworoczny Jukac życzy”.

RZEMIOSŁO I RĘKODZIEŁO

Folklor Górali Żywieckich znajduje odzwierciedlenie w lokalnym rzemiośle –

wyrosłym z wielowiekowych tradycji. Do dziś w regionie funkcjonują: zabawkarstwo, malarstwo na szkle oraz bibułkarstwo. Najbardziej popularnym ośrodkiem zabawkarstwa jest Stryszawa (pow. suski, woj. małopolskie), w której działa i promuje to unikatowe rzemiosło Beskidzkie Centrum Zabawki Drewnianej. To tam powstają ptaszki i rzeźby z drewna. W 2016 roku żywieckie zabawkarstwo wpisane zostało na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego.

Do dziś na Żywiecczyźnie powstają też cuda z bibuły – misterne konstrukcje kwiatów i inne kompozycje. Wyróżniają się bogatą kolorystyką, realizmem oraz unikalnymi wzorami. Najbardziej charakterystycznymi wyrobami są wień-

Miłówka – Gody Żywieckie

ce imieninowe oraz słomiano-bibułkowe pająki. Wśród lokalnych twórczyni prym wiodą Maria Grzegorek z Juszczy-ny, która w 2021 roku otrzymała prestiżową Nagrodę im. Oskara Kolberga, oraz Kazimiera Paciurek z Juszczyzny. Na szczęście pałeczkę przejmują kolejne pokolenia młodych kobiet. Bibułkarstwo na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego trafiło w 2018 roku.

Dużą popularnością cieszy się także malarstwo na szkłe – czyli witrażeria. Oprócz tematyki religijnej, artyści często podejmują wątki świeckie, narracyjne, opowiadając o ważnych wydarzeniach. Wśród twórców warto wymienić malarza naiwnego Franciszka Janeczke (1906–1945), zwanego „tutejszym Nikiforem”. Dziś tę dziedzicę kontynuują: Józef Hulka, Zbigniew Micherdziński, Monika Teśluk i Rozalia Szypuła.

KUCHNIA ŻYWIECCZYNY

Tradycyjna kuchnia regionu bazuje głównie na ziemniakach (grulach), kapuście, mące, nabiale oraz produktach regionalnych. Co nie oznacza, że jest prosta – ale na pewno smaczna. Będąc na Żywiecczyźnie, warto spróbować najbardziej typowych tutaj potraw: kwaśnicy, prażuchów, cikowki, kubosia czy bryjki.

Tożsamość mieszkańców gmin Buczkowice, Szczyrk, Wilkowice i Porąbka w dużej mierze kształtowała się pod wpływem przodków zamieszkujących te tereny. Już od XV wieku przybywali tu Wołosi, którzy wnieśli ze sobą własną, odrębną kulturę i tradycje pasterskie. Jednak obszary te były zasiedlone również wcześniej, dlatego współczesne gminy cechuje różnorodność kulturowa. Osadnictwo miało charakter zróżnicowany – w dolinach i na niżej położonych terenach żyli Lasi, zajmujący się głównie rolnictwem, natomiast na wyższych położonych obszarach osiedlali się Wołosi, którzy specjalizowali się w hodowli i pasterstwie. Takie zróżnicowanie społeczno-kulturowe przyczyniło się do ukształtowania unikalnej, mieszanej tożsamości regionu.

KULTURA BESKIDZKA

Wszystko to można zobaczyć i spróbować podczas Tygodnia Kultury Beskidzkiej w Żywcu – jednego z największych i najstarszych festiwali folklorystycznych w Europie. Każdego lata Beskidy wypełniają się muzyką, tańcem i barwnymi korowodami zespołów z Polski i ze świata. Koncertom towarzyszą jarmarki, wystawy oraz warsztaty, tworząc niepowtarzalną atmosferę i zachęcając do odkrywania bogactwa kultury regionu.

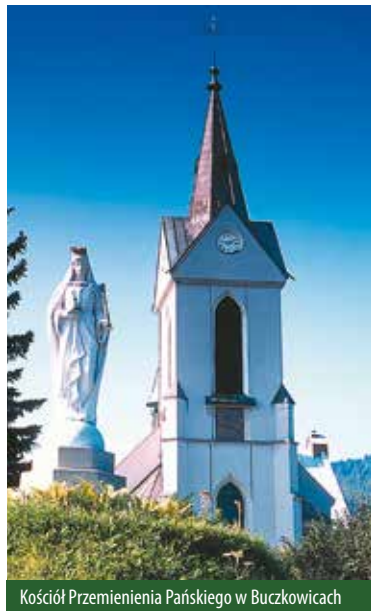

Buczkowice

Buczkowice – wieś i gmina położona w województwie śląskim – zachwyca naturalnymi krajobrazami i dziedzictwem kulturowym Beskidu Śląskiego. Region słynie z aktywności na świeżym powietrzu, oferując liczne trasy piesze i rowerowe. To idealne miejsce dla entuzjastów outdooru i osób zainteresowanych lokalnym dziedzictwem.

Gmina Buczkowice, w skład której wchodzi cztery sołectwa, rozciąga się na płaskowyżu Kotliny Żywieckiej u podnóża szczytów: Skalite, Magura i Skrzyczne. Administracyjnie przynależy do powiatu bielskiego, z siedzibą gminy (od 1991 r.) we wsi Buczkowice; wcześniej wchodziła w skład gminy Szczyrk. Na samą wieś

Buczkowice składają się: Gluzów, Granice, Huczków, Janiców, Kopaczków, Migdałów, Moczów, Plac Mańdryrów, Plac u Zoniów, Pod Bieniątką, Pod Godziszką, Pod Groniem, Pod Kolanem, Przybyłów, Tarnawów, Zawodzie. W sumie powierzchnia sołectwa wynosi 653 ha, a liczba ludności – 4247 (dane z 2025 r.).

Kościół Przemienienia Pańskiego w Buczkowicach

WARTO ZOBACZYĆ

Do najważniejszych atrakcji Buczkowic należy Kościół Przemienienia Pańskiego zbudowany z darów miejscowej ludności w latach 1901–1904, według projektu bielskiego architekta Emanuela Rosta. Świątynię rozbudowano w latach 80. XX wieku – powstało wtedy nowe prezbiterium, a wieżę nadbudowano o 11 metrów. W drugiej połowie XIX wieku dobudowano w pobliżu kościoła Kaplicę Matki Bożej Częstochowskiej.

📍 ul. Kościelna 323, 43-374 Buczkowice

DLA AKTYWNYCH

Wędrówki wokół Buczkowic zapewniają dostęp do Beskidów, w szczególności do Beskidu Śląskiego, który charakteryzuje się zróżnicowanym terenem. Region obfituje w bujne lasy, rozległe łąki i łagodne wzgórza z urokliwymi dolinami. Gminę przecinają liczne szlaki turystyczne – piesze i rowerowe, np.: Bielsko-Biała – Szczyrk – Wisła oraz Szczyrk – Żywiec czy ścieżka rowerowa biegnąca wzdłuż rzeki Żylicy i rowerowy szlak czerwony Bielsko – Biała – Lipowa.

Bardziej lokalnie wędrować można z Buczkowic na Skrzyczne (szlak czerwony), do Chaty na Groniu (zielona ścieżka) lub wybrać się czerwoną ścieżką na spacer wokół Buczkowic. Sieć szlaków dostosowana jest do różnych poziomów sprawności i pozwala na

Ośrodek Edukacji Ekologicznej w Buczkowicach

odkrywanie zarówno natury, jak i lokalnych ciekawostek.

Sportowy charakter Buczkowic potwierdza ulokowanie tu Powiatowego Zespołu Placówek Szkoły Mistrzostwa Sportowego Szczyrk im. Polskich Olimpijczyków, która kształci zawodników kadry narodowej w skokach, biegach narciarskich, kombinacji norweskiej oraz konkurencjach alpejskich.

📍 ul. Grunwaldzka 220, 43-374 Buczkowice

MUZYCZNE TRADYCJE

W Buczkowicach od 2000 roku przy Szkole Podstawowej im. Mikołaja Kopernika działa Zespół Pieśni i Tańca „Buczyna”. Założony przez Annę Kasińską, obecnie dyrektor Szkoły Podstawowej im. Mikołaja Kopernika w Buczkowicach, kultywuje tradycje muzyczne regionu Beskidów. Członkami „Buczyny” są uczniowie szkoły podstawowej – razem około 50 osób. W swoim dorobku artystycznym zespół ma dwie płyty: „Gronicku Beskidzie” – pieśni z terenu Beskidów oraz „Słyszę z nieba muzykę – kolędy i pastoralki”.

Zespół prezentuje wiązanekę pieśni i tańców żywieckich. W swoim repertuarze ma też program z kolędami i obrzędami

święteczny. Dzięki współpracy z Towarzystwem Społeczno-Kulturalnym „Zagroda” od lat członkowie „Buczyny” wyjeżdżają latem na warsztaty regionalno-artystyczne, na których – oprócz działań integrujących – doskonalą swoje umiejętności oraz poznają najbliższą okolicę.

To także sposób na odkrywanie beskidzkich legend i podań, poszerzanie wiedzy o życiu dawnych mieszkańców tych okolic, ich strojach, zawodach, codziennych czynnościach, zwyczajach i obrzędach.

Gminny Ośrodek Kultury w Buczkowicach

📍 ul. Wyzwolenia 554, 43-374 Buczkowice

☎ tel.: +48 (33) 817 71 20

✉ e-mail: gokbuczkowice@gokbuczkowice.com

🌐 www.gokbuczkowice.com

Zespół Pieśni i Tańca „Buczyna”

Kościół pw. Matki Bożej Pocieszenia w Rybarzowicach

Rybarzowice

Historia Rybarzowic sięga 1581 roku, a nazwa miejscowości – w zależności od źródeł – wywodzi się od słowiańskich rybaków lub niemieckiego słowa oznaczającego zbójców. Dzięki położeniu u podnóża Beskidu Śląskiego, tuż obok Szczyrku, stanowi doskonałą bazę wypadową do aktywnego wypoczynku i spokojnego relaksu w otoczeniu natury.

Wieś Rybarzowice leży w powiecie bielskim, w gminie Buczkowice. Powierzchnia sołectwa wynosi 838 ha, a liczba ludności 3448 (dane z 2025 r.). Pierwsza wzmianka o osadzie pochodzi z 1581 roku. W 1595 roku wieś, położona wówczas w granicach województwa krakowskiego, była własnością kasztelana sądeckiego Krzysztofa Komorowskiego.

WARTO ZOBACZYĆ

Jednym z najważniejszych zabytków Rybarzowic jest Kościół pw. Matki Bożej Pocieszenia. Świątynia została wzniesiona na początku XX wieku i stanowi charakterystyczny punkt krajobrazu miejscowości. Budowla posiada prostokątną nawę, trójbocznie zamknięte prezbiterium oraz wysoką wieżę zwieńczo-

Młyn wodny w Rybarzowicach

ną ostrosłupowym hełmem. Szczególną wartość artystyczną przedstawia znajdujący się we wnętrzu tryptyk „Niepokalane Poczęcie Najświętszej Maryi Panny” wykonany przez krakowskiego artystę Kazimierza Wakulskiego i jego uczniów.

📍 ul. Kościelna 254, 43-378 Rybarzowice

Wśród zabytków techniki wyróżnia się dawny młyn wodny z 1866 roku. Obiekt ten jest świadectwem rozwoju gospodarczego miejscowości oraz tradycji związanych z wykorzystaniem energii wodnej. Został wpisany do rejestru zabytków Narodowego Instytutu Dziedzictwa, co podkreśla jego znaczenie historyczne i kulturowe.

📍 ul. Grabowa 70, 43-378 Rybarzowice

DLA AKTYWNYCH

Rybarzowice stanowią świetny punkt wypadowy do wycieczek pieszych i rowerowych w Beskid Śląski, a to dzięki liczным trasom prowadzącym przez naj-

piękniejsze obszary regionu. I tak trasa rowerowo-piecha wzdłuż Żylicy ciągnie się z centrum Szczyrku aż do stawów w Rybarzowicach. To świetna propozycja na wycieczkę rowerową lub spacer z widokiem na góry, a przy tym znakomicie przygotowany szlak.

Stawy Rybarzowice to dla odmiany ciche, urokliwe miejsce idealne na odpoczynek na łonie natury, wędkowanie czy obserwację ptactwa.

DZIEDZICTWO KULTUROWE

Na terenie gminy dominował strój laski z charakterystyczną jakłą. Jest to, mimo sąsiedztwa Szczyrku, teren o folklorze odrębnym od góralskiego. Różnice widać nie tylko w strojach. W Rybarzowicach oraz pobliskich Buczkowicach, Godziszce i Mesznej przed stu laty bawiono się, tań-

Szlaki rowerowe w Beskidach

Tradycyjny strój z Rybarzowic

czono i śpiewano inaczej niż na terenach typowo górskich, bo też inny charakter miało tutaj życie.

O zachowanie odrębności dziedzictwa kulturowego regionu dbają działające w Rybarzowicach Koło Gospodyń Wiejskich „Rybarzowianki” i zespół „Rybarzowice”. To dzięki nim udało się – na podstawie dawnych fotografii i opowieści dziadków – odtworzyć stroje z epoki. Koło Gospodyń Wiejskich „Rybarzowianki” w Rybarzowicach to niezwykle aktywna organizacja z bogatą tradycją.

Członkinie integrują lokalną społeczność poprzez organizację wydarzeń kultural-

nych (np. gminne biesiady i ostatki) oraz kultywowanie tradycji regionu.

📍 Dom Ludowy, ul. Beskidzka 67, 43-378 Rybarzowice

REGIONALNY ZESPÓŁ PIEŚNI I TAŃCA „RYBARZOWICE”

Regionalny Zespół Pieśni i Tańca „Rybarzowice” istnieje od 1965 roku. Pierwszy zespół liczył 46 osób, w sumie przewinęło się przez niego 180 tancerzy. Co ważne – prawie wszyscy członkowie zespołu są mieszkańcami Rybarzowic.

O zespole często mówi się, że jest niepodobny do innych zespołów beskidzkich. Stroje wykonano według autentycznych wzorów ubrań noszonych na tym terenie przed ponad stu laty: dziewczęta występują w różnokolorowych szerokich, fałdowanych spódnicach i tzw. „wcinkach” bogato obszywanych cekinami. Mężczyźni są ubrani na czarno w kamizelki, wąskie spodnie i wysokie skórzane buty. Jedynym barwnym akcentem ich stroju są „małki” – krajki w kolorze sukni partnerki.

W podobny sposób jak stroje przygotowywano program występów. Z opowieści dziadków powstawał materiał, który później wspólnie opracowywano. To, co zespół obecnie prezentuje na scenie, nierozzerwalnie wiąże się z własnym regionem. Osoby zawodowo zajmujące

się badaniem kultury ludowej mówią, że grupa z Rybarzowic jest folklorystyczną ciekawostką i potrafi ich zaintrygować.

Corocznie przygotowywany jest nowy program „Rybarskiego Kolędowania” – cyklicznego widowiska kolędniczego.

Do tradycji należy także chodzenie po kolędzie z kozą, gwiazdą i szopką, a także organizowanie „oczepin” i „ślog” dla członków zespołu wstępujących w związki małżeńskie. Dotychczas przygotowano i wystawiono widowiska: „Kolędnicy”, „Wesele”, „Poprawiny”, „Odpustowe popołudnie”, „Zabawa na kwacki” oraz „Na muzyce”.

Nie bez znaczenia jest uczestnictwo członków zespołu w procesjach Bożego Ciała, Odpustu, Rezurekcji, imprezach rocznicowych czy obrzędach.

Koło Gospodyń Wiejskich „Rybarzowianki”

WYDARZENIA KULTURALNE

W Rybarzowicach i sąsiednich Buczkowicach życie kulturalne koncentruje się wokół lokalnych festynów rodzinnych, przeglądów folklorystycznych oraz wydarzeń sportowych. Do najbardziej popularnych należą m.in. festyny rodzinne z atrakcjami dla dzieci i meczami, gminne wydarzenia kulturalne, w tym organizowane przez cały rok w sąsiednich Buczkowicach „Jesienne Dni Książki”, Orkiestry Dęte oraz Dożynki czy występy zespołu „Rybarzowice”, w tym wspomniane już „Rybarskie Kolędowanie”.

W okresie świąteczno-noworocznym w regionie odbywają się także liczne otwarte wydarzenia, takie jak Gminny Konkurs Kolęd i Pastorałek czy koncerty w Kościele pw. Przemienienia Pańskiego w Buczkowicach.

Regionalny Zespół Pieśni i Tańca „Rybarzowice”

Szczyrk

Szczyrk, położony w Beskidzie Śląskim, rozciąga się między zboczami Skrzycznego a Klimczoka, na wysokości od 460 do 600 m n.p.m. Walory turystyczne i największa w Polsce liczba tras narciarskich sprawiają, że cieszy się popularnością przez cały rok. Nazwa miasta wywodzi się prawdopodobnie od charakterystycznego „szczyrkania” kamieni niesionych przez górskie potoki lub, według innej teorii, od dźwięku dzwonków na szyjach owiec. Powierzchnia gminy wynosi 3907 ha i obejmuje sołectwa: Szczyrk Centrum, Szczyrk Dolny, Szczyrk Górny, Skalite, Biła i Salmopol. Liczba mieszkańców: 5300 (dane z 2025 r.).

Lokalizacja miejscowości sprawia, że to idealny punkt wypadowy do górskich wędrówek. W samym centrum miasta znajduje się węzeł szlaków turystycznych. Obowiązkowym punktem jest zdobycie szczytu Skrzycznego (1257 m n.p.m.) – najwyższego szczytu Beskidu Śląskiego, Klimczoka, a także wędrówka na Przełęcz Karkoszczonkę i dalej na Błatnią oraz eksploracja szlaków w okolicy Przełęczy Salmopolskiej i Skalitego.

Na wierzchołek Skrzycznego można dojechać pieszo jednym z licznych szlaków turystycznych lub wygodnie wjechać kolejką linową. Ze szczytu rozciąga się przepiękna panorama Beskidów, a przy sprzyjającej pogodzie można dostrzec nawet Tatry. Zregenerować siły można w Schronisku PTTK Skrzyczne położonym tuż pod szczytem, na wysokości 1250 m n.p.m.

Miasto jest także ważnym ośrodkiem kolarstwa górskiego i turystyki rowerowej.

Sanktuarium Matki Bożej Królowej Polski „Na Górcie”

Liczne ścieżki rowerowe oraz trasy enduro przyciągają amatorów dwóch kółek z całej Polski. Chlubą miasta jest też Centralny Ośrodek Sportu, znany z przygotowań polskich sportowców do zawodów krajowych i międzynarodowych.

📍 ul. Płazowa 8, 43-370 Szczyrk

Na jego infrastrukturę składają się nowoczesne trasy i koleje linowe, w tym gondol na Halę Skrzyczne oraz kolej z rejonu Szczyrku Biłej. Obok kompleksu COS funkcjonują także ośrodki należące do Szczyrk Mountain Resort i Beskid Sport Arena, tworząc rozbudowaną ofertę dla narciarzy i turystów przez cały rok.

Kolejnym miejscem wartym odwiedzenia jest Klimczok (1117 m n.p.m.), jeden z najbardziej znanych szczytów Beskidu Śląskiego. Prowadzą do niego atrakcyjne szlaki piesze, a wędrówka nagradzana jest wspaniałymi widokami

na okoliczne pasma górskie. Miłośnicy przyrody mogą również odwiedzić Magurę oraz liczne górskie polany.

WARTO ZOBACZYĆ

Wśród najważniejszych zabytków Szczyrku szczególne miejsce zajmują Sanktuarium Matki Bożej Królowej Polski „Na Górcie”. To wyjątkowe miejsce pielgrzymkowe związane jest z objawieniami maryjnymi.

📍 Pl. Królowej Polski 1, 43-370 Szczyrk

Równie wyjątkowy jest Kościół św. Jakuba Apostoła, który należy do najstarszych obiektów sakralnych w mieście. Świątynia zachwyca swoją architekturą i stanowi ważny element dziedzictwa kulturowego.

📍 ul. Kolorowa 1, 43-370 Szczyrk

Jednak miejskie życie Szczyrku koncentruje się na Placu św. Jakuba z charakterem

Kościół pw. Świętego Jakuba Apostoła w Szczyrku

Galeria Bator Art w Szczyrku

rystyczną fontanną i drewnianym Zbójcem. Spacerując po centrum Szczyrku, można podziwiać tradycyjną beskidzką zabudowę oraz drewniane domy nawiązujące do dawnej architektury góralskiej.

Kolejną atrakcją jest Muzeum Górskie w Szczyrku, otwarte w 2022 roku przy amfiteatrze i skoczniach narciarskich. Wśród eksponatów znajdują się narty, kombinezony, pamiątki olimpijskie, archiwalne fotografie z lat 30. XX wieku, stare publikacje, plakaty oraz przedmioty związane ze szczyrkowskimi sportowcami.

📍 ul. Wypoczynkowa 5, 43-370 Szczyrk

Bator Art Gallery w Szczyrku to wyjątkowe miejsce dla miłośników sztuki współczesnej. Założona w 1995 roku galeria prezentuje malarstwo, rzeźbę, ceramikę i szkło artystyczne polskich oraz zagranicznych twórców. Organizuje wy-

stawy, koncerty, warsztaty i prestiżowy projekt Magical Dreams.

📍 ul. Myśliwska 60, 43-370 Szczyrk

DZIEDZICTWO KULTUROWE

Stroje ludowe noszone w Szczyrku odzwierciedlały pochodzenie jego mieszkańców. Wołosi, którzy zajmowali się pasterstwem, nosili tradycyjne stroje góralskie, praktyczne i dostosowane do życia w beskidzkich górach. Rolnicy wybierali natomiast stroje laskie, charakterystyczne dla terenów podgórskich.

REGIONALNY ZESPÓŁ PIĘŚNI I TAŃCA „ONDRASZEK”

Zespół powstał w 1965 roku z inicjatywy słynnego animatora lokalnej kultury Jana Więzika. Do dziś wychował już trzy pokolenia tancerzy i muzykantów. Podczas koncertów prezentuje tradycyjne pieśni, i tańce Górali Żywieckich, takie jak: koło, hajduk, koń, obyrtka, siustany, paster-

Muzeum Górskie, w tle skocznia w Szczyrku

ski, zbójnicki, góralskie polki i walczyki oraz krakowiak przy akompaniamencie kapeli góralskiej.

Zespół zdobywał liczne nagrody, m.in. na Festiwalu Folklorystycznym w Annemasse we Francji (Grant Prix), Festiwalu Górali Polskich w Żywcu („Brązowe Żywieckie Serce”), wyróżnienia podczas Festiwalu w Nijmegen w Holandii oraz na festiwalu w Suze we Włoszech.

REGIONALNY ZESPÓŁ „KLIMCZOK”

Od wielu lat wiatr niesie po groniach dźwięki góralskiej muzyki, śpiewu i tańca w wykonaniu Regionalnego Zespołu „Klimczok” ze Szczyrku. Zespół powstał na pograniczu Beskidu Śląskiego i Żywieckiego w 1985 roku i nieprzerwanie działa w Szczyrku w trzech grupach wiekowych. Zespół zdobył liczne nagrody i wyróżnienia w tym: Grand Prix na Mię-

Regionalny Zespół „Klimczok”

Regionalny Zespół Pieśni i Tańca „Ondraszek”

dzynarodowym Festiwalu Folkloru Ziemi Górskich w Zakopanem oraz Główną nagrodę „Baszta” na prestiżowym Ogólnopolskim Festiwalu Kapel i Śpiewaków Ludowych w Kazimierzu Dolnym.

CYKLICZNE IMPREZY

Do najważniejszych wydarzeń folklorystycznych w Szczyrku należy Tydzień Kultury Beskidzkiej – doroczny festiwal folklorystyczny, odbywający się od 1964 roku na przełomie lipca i sierpnia. Co roku organizowane jest też „Jakubowe Ognisko”, które stanowi punkt kulminacyjny Jakubowego Świąta (trzecia niedziela lipca). Wydarzenie, odwołujące się do tradycji zapalania rodzinnych ognisk, łączy lokalną integrację z folklorem, pieczeniem ziemniaków i kielbasek.

Miejski Ośrodek Kultury, Promocji i Informacji im. J. Więzika w Szczyrku

📍 ul. Beskidzka 106, 43-370 Szczyrk

☎ tel.: + 48 (33) 817 86 36, + 48 (33) 829 50 30

✉ e-mail: promocja@szczyrk.pl

🌐 www.szczyrk.pl

Wilkowice

Gmina Wilkowice położona jest na malowniczym pograniczu Beskidu Śląskiego i Małego oraz Kotliny Żywieckiej (w tzw. Bramie Wilkowickiej). Zajmuje południowy skrawek województwa śląskiego w powiecie bielskim, w pobliżu Bielska-Białej i stanowi część aglomeracji bielskiej. Powierzchnia gminy wynosi 343 ha, w jej skład wchodzi trzy sołectwa: Bystra (składająca się z historycznych wsi Bystra Śląska i Bystra Krakowska), Meszna i Wilkowice (siedziba władz gminy). Liczba mieszkańców: 13 350 osób (dane z 2025 r.).

MIJSCOWOŚĆ Z TRADYCJAMI

Przez gminę przebiegają ważne szlaki handlowe i turystyczne oraz trasa kolejowa, co czyni ją bardzo dogodnym punktem komunikacyjnym. Położenie wśród beskidzkich gór powoduje, że gmina Wilkowice posiada specyficzny klimat. Już w XIX wieku usytuowana najwyżej Bystra znana była jako miejscowość o leczniczych właściwościach klimatu. W roku 1897 austriacki lekarz Ludwik Jekeles założył w Bystrej zakład

wodolecznicy. Obecnie mieści się w nim Centrum Pulmonologii i Torakochirurgii, będące wiodącym tego typu ośrodkiem w Polsce.

Jednym z najważniejszych zabytków Wilkowic jest **Kościół pw. św. Michała Archaniola**. Świątynia od wieków pełni rolę centrum życia religijnego i społecznego mieszkańców. Jej historia sięga XVIII wieku, a wewnątrz kryje cenne elementy wyposażenia sakralnego, w tym

Kościół pw. św. Michała Archaniola w Wilkowicach

zabytkowe ołtarze i obrazy. Kościół stanowi ważny punkt na mapie kulturowej miejscowości i jest świadectwem lokalnej tradycji oraz przywiązania mieszkańców do dziedzictwa przodków.

📍 ul. Kościelna 14, 43-365 Wilkowice

DLA AKTYWNYCH

Gmina Wilkowice uznawana jest często za miejsce typowo turystyczne, co przekłada się na bardzo dobrze rozwiniętą bazę noclegową o zróżnicowanym standardzie. Na terenie gminy znajdują się schroniska górskie (na Magurce Wilkowickiej, Klimczoku i Szyndzielni), wiele gospodarstw agroturystycznych, domów wczasowych, hoteli, zajazdów i restauracji.

To miejsce o wyjątkowo korzystnych warunkach do rekreacji i uprawiania sportu: gmina otoczona jest z jednej strony pasmem gór Beskidu Śląskiego z Kozią Górą, Szyndzielnią, Klimczokiem

i Magurą, z drugiej – Beskidu Małego z Czuplem, Magurką Wilkowicką i Rogaczem. Wszystkie szczyty połączone są gęstą siecią znakowanych szlaków turystycznych. W zimie zaś skorzystać można z trasy do narciarstwa biegowego w szczytowych partiach Magurki Wilkowickiej.

Ciekawostką jest otoczona legendami **Skała Czarownic**, znajdująca się przy czarnym szlaku „Harnasia Rogacza” prowadzącym z Wilkowic na Magurkę Wilkowicką. Formacja skalna sięga 6 metrów. Jak głoszą ludowe przypowieści, w XVIII wieku skała miała być kryjówką zbrojnika Wojciecha Buloka, który napadał na kupców w Beskidzie Małym, a także dwóch znachorów.

TRADYCJE LUDOWE

Stroje ludowe mieszkańców Wilkowic zależały od ich pochodzenia: Dolanie (czyli Lachy Śląskie) zakładali strój lachowski (laski) z charakterystycznymi kaftanami zwanymi jakłami, natomiast Wołosi ubierali się po góralsku. Tradycje stroju ludowego kultywuje od 75 lat **wilkowickie Koło Gospodyń Wiejskich**, ale co ciekawe – w odmianie krakowskiej. Bo Wilkowice niegdyś należały do województwa małopolskiego i te tradycje zachowały wilkowickie gospodynie.

Tutejszy ubiór kobiety różni się nieco od krakowskiego oryginału – nie ma w nim wstążek doczepianych do serdaków i zapasek. Haftowane w kwiaty tradycyjne chusty krakowskie zostały zastąpione chustami z naturalnych tkanin ozdobionymi nadrukiem. Strój ludowy był tu, i jest nadal, symbolem przynależności terytorialnej i wyrazem tożsamości narodowej.

W Wilkowicach od 2013 roku działa Zespół Pieśni i Tańca „Ziemia Beskidzka” z Mesznej. Grupa promuje folklor Górali Żywieckich, aktywnie uczestnicząc

w wydarzeniach kulturalnych takich jak Tydzień Kultury Beskidzkiej czy „Beskidzka Bitwa na Kolędy”.

Podczas występu na Święcie Powiatu Bielskiego w 2026 roku zespół zaprezentował się w tradycyjnych strojach krakowskich. Nie był to przypadkowy wybór – takie stroje były również wykorzystywane w Bystrej Krakowskiej podczas prezentacji tańców małopolskich i narodowych. Rozpoznać je można po jaskrawych barwach, bogactwie haftów, motywach kwiatowych oraz charakterystycznym nakryciu głowy. Dawniej pełniły funkcję odświętnego i weselnego ubioru, podkreślając rangę ważnych uroczystości.

Gminny Ośrodek Kultury „Promyk” w Bystrej

📍 ul. Juliana Fałata 2k, 43-360 Bystra
 ☎ tel.: +48 (33) 817 07 73
 ✉ e-mail: dyrektor@gok.wilkowice.pl
 🌐 www.gokpromyk.pl

Zapora Porąbka

Porąbka

Porąbka to malownicza wieś i siedziba gminy w województwie śląskim, położona w Beskidzie Małym nad rzeką Solą, pomiędzy Kętami a Żywcem. Zajmuje powierzchnię około 6459 ha i składa się z czterech sołectw: Bujaków, Czaniec, Kobiernice i Porąbka (siedziba urzędu gminy). Liczba mieszkańców wynosi 15 381 osób. Region słynie z bogatej historii oraz licznych atrakcji rekreacyjnych i przyrodniczych. W tej letniskowej miejscowości odpocząć można bez tłumów, bez pośpiechu, za to w otoczeniu pięknych widoków.

WARTO ZOBACZYĆ

Najbardziej rozpoznawalną atrakcją Porąbki jest **zapora wodna na Sole**. Wybudowana w latach 1928–1937 była pierwszą tak dużą zaporą wodną w Polsce i do dziś uznawana jest za jedno z najważniejszych osiągnięć polskiej hydrotechniki okresu międzywojennego.

Imponująca konstrukcja, o długości ponad 260 metrów, spiętrza wody Jeziora Międzybrodzkiego, tworząc malowniczy krajobraz będący wizytówką regionu.

Ważnym elementem lokalnego dziedzictwa kulturowego, a przy tym zabytkiem, który przypomina o wielowiekowej hi-

Kościół pw. NN Maryi Panny w Porąbce

historii miejscowości, jest Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny.

📍 Rynek 1, 43-353 Porąbka

Na uwagę zasługują również liczne przydrożne kapliczki oraz krzyże, które od pokoleń wpisują się w krajobraz Porąbki i okolicznych przysiółków.

AKTYWNA PORĄBKA

Wspomniane wcześniej Jezioro Międzybrodzkie jest jednym z największych magnesów przyciągających turystów do Porąbki. Akwen oferuje doskonale warunki do uprawiania sportów wodnych, takich jak żeglarstwo, kajakarstwo czy windsurfing. W sezonie letnim nad brzegami jeziora funkcjonują kąpieliska,

wypożyczalnie sprzętu wodnego oraz miejsca rekreacyjne, które sprzyjają aktywnemu wypoczynkowi całych rodzin.

Porąbka jest również doskonałym punktem wyjścia na górskie szlaki Beskidu Małego. Szczególną popularnością cieszą się trasy prowadzące na Kiczorę, Żar oraz Magurkę Wilkowicką. Najbardziej znanym szczytem w okolicy jest Góra Żar, wznosząca się na wysokość 761 m n.p.m. Jej charakterystycznym elementem jest zbiornik elektrowni szczytowo-pompowej, który można podziwiać ze szczytu. Na Górze Żar prowadzi kolej linowo-terenowa, będąca jedną z największych atrakcji regionu. Ze szczytu rozciągają się spektakularne panoramy Beskidów, Jeziora Międzybrodzkiego oraz Kotliny Żywieckiej.

Góra Żar jest również popularnym centrum sportów lotniczych. Korzystne warunki wiatrowe sprawiają, że miejsce

Zbiornik elektrowni szczytowo-pompowej na Górze Żar

to przyciąga paralotniarzy z całej Polski i zagranicy. Turyści mogą obserwować kolorowe paralotnie unoszące się nad jeziorem lub skorzystać z lotów tandemowych, podziwiając beskidzkie krajobrazy z lotu ptaka.

DZIEDZICTWO KULTUROWE

W gminie warto odwiedzić Izbę Regionalną w Porąbce, gdzie prezentowane są oryginalne stroje ludowe, typowe dla mieszkańców regionu w pierwszej połowie XX wieku (co ciekawe, noszono tu zarówno stroje żywieckie i krakowskie, jak i laskie – zależało to głównie od pochodzenia mieszkańców), malarstwo, rzeźba ludowa, bibułkarstwo i zabawki ludowe.

Lokalne tradycje podtrzymują grupy pasjonatów historii i dziedzictwa kulturowego. W Porąbce działa Zespół Regionalny „Porąbczanie”, który od lat z dumą pielęgnuje muzykę, taniec, śpiew oraz zwyczaje przodków. Tańczył i śpiewał na lokalnych imprezach, wojewódzkich przeglądach zespołów folklorystycznych, na estradach Tygodnia Kultury Beskidzkiej. Występuje zarówno na scenach w Polsce, jak i za granicą, głównie w strojach Górali Żywieckich. Dziś jest to „eksportowy towar” regionu, który można pokazać w każdym miejscu na kuli ziemskiej.

Zespół Regionalny „Porąbczanie”

Podobnie Chór „Zasolnica” (z Porąbki) oraz Chór „Potok” (Czaniec) czy orkiestra dęta działająca przy Domu Kultury w Porąbce, często uświetniają lokalne święta i przeglądy.

Natomiast o kulinarne dziedzictwo regionu dbają koła gospodyń wiejskich (KGW), które znaleźć można we wszystkich sołectwach – Porąbce, Czańcu i Kobiernicach.

Działają również Towarzystwo Przyjaciół Porąbki oraz Towarzystwo Miłośników Ziemi Bielsko-Żywieckiej, które prowadzi Izbę Regionalną w siedzibie Ośrodka Kultury.

Gminny Ośrodek Kultury w Porąbce

📍 ul. Rynek 22, 43-353 Porąbka
 ☎ tel.: + 48 (33) 810 60 55, (33) 810 66 78
 ✉ e-mail: biuro@gokporabka.com.pl
 🌐 www.gokporabka.com.pl

Strój laski

LACHY

Lachy to grupa etnograficzna, która zamieszkuje tereny na północ od Karpat (Małopolska i Śląsk Cieszyński), pośrednia między Góralami Karpaccimi a mieszkańcami nizin, tj. Krakowiakami. Nazwa „Lachy” – która w przeszłości funkcjonowała jako określenie Polaków zamieszkujących tereny równinne z dominacją pól – tu oznacza mieszkańców obszarów podgórskich i równinnych w opozycji do górali. To właśnie ci ostatni określali tak ludność zamieszkującą tereny podgórskie, obcą kulturowo wobec mieszkańców gór.

TRADYCYJNY STRÓJ LACHÓW

Strój laski, inaczej zwany strojem lachowskim lub strojem zachodniomałopolskim, jest problematyczny pod względem nazewnictwa. Najczęściej określano go mianem stroju „wiejskiego”, „chłopskiego”, w odróżnieniu do strojów noszonych przez mieszkańców miast. W Wilamowicach mówi się, że kobiety ubrane w strój laski ubrały się „po polsku”. Stosowane są także nazwy odnoszące się do konkretnej miejscowości, np. Kozy – strój koziański, Hałcnów – strój hałcnowski, Stara Wieś – strój starowiejski. Od końca XX wieku w literaturze etnograficznej i regionalnej pojawia się pojęcie „stroju laskiego” i jako takie przyjęło się w środowisku regionalistów, zespołów regionalnych i kół gospodyń wiejskich.

Strój laski pojawia się na obszarze: Białej (dziś Bielsko-Biała), Kęt, Andrychowa i Oświęcimia. Zachodnią granicę stanowi rzeka Białka, na północy częściowo Wisła, na wschodzie strój sięgał poza miasto Andrychów, a na południu wkraczał szeroko w obszar Żywiecczyny, czyli w głąb Beskidu Małego, gdzie prawdopodobnie z końcem XIX wieku wyparł stroje Górali Żywieckich.

Najbardziej charakterystycznym elementem tego stroju była jakła – rodzaj kaftana z długimi rękawami, wykończonymi na końcu pufami, który sięgał do wysokości bioder. Szyto go z wysokogatunkowych materiałów wełnianych, zwykle w kolorze czarnym, granatowym, bordowym lub zielonym. Jakle często ozdabiano haftami, bordami – ich

ostateczny wygląd zależał od okoliczności i czasu.

STRÓJ MĘSKI

Już pod koniec XIX wieku strój męski na tym obszarze nie istniał. Zdominowany był przez modę miejską, głównie środowisk robotniczych. Pozostawiały w nim jedynie reliktywne elementy takie jak skórzane buty z wysokimi cholewami, do których wpuszczano nogawki spodni. Na wierzch mężczyźni zakładali szeroki, długi, granatowy płaszcz, szyty z sukna. Siegał kolan i miał pelerynkę. Pod nim noszono sukieny, czarne, obcisłe kaftany do pasa, zapinane na gęsto przyszywane, wypukłe srebrne guziki w ko-

Strój laski – Muzeum Regionalne w Bestwinie

lorze granatowym, lub „spencer”, czyli krótką sukienką marynarkę bez klap, również z metalowymi guzikami w kolorze granatowym. Spodnie przeważnie były granatowe, do tego czarne wysokie buty z cholewkami. Na głowę zakładano również czarny wysoki, stożkowaty kapelusz z niewielkim rondem.

STRÓJ KOBIECY

Kobiety od święta zakładały „podwłóckę”, czyli półhalkę z białego płótna, która wkładana była przez głowę i wiązana w pasie przy użyciu długich tasiemek, na to białą koszulę i suknię („plenta”). Ta ostatnia składała się ze spódnicy oraz „lajbika”, czyli stanika uszytego z tego samego materiału – na święto przeważnie z ciemnego sukna, na co dzień z wzorzystej bawełny. „Lajbik” czasem był uszyty z grubego, czarnego lub granatowego aksamitu, z doszytą do niego wełnianą spódnicą. Warto podkreślić, że starsze kobiety miały suknie długie i bardzo szerokie. Spodnice były suto marszczone, a w późniejszych czasach układane w gęste fałdy.

Na to zakładano fartuch (tzw. zapaskę) uszyty z cienkiej, jednokolorowej wełny lub rzadziej z wzorzystego adamaszku. Zapaska wiązana była w pasie pod jaką. Pierwsze zapaski szyto z płótna drukowanego, wzorzystego, pasującego

do chusty na głowie. Bywały zapaski białe, ozdobione gotowymi taśmami z haftem angielskim bądź koronkami. Pojawiały się także zapaski jednobarwne, szyte z cienkiego materiału wełnianego. Najcenniejsze zapaski szyto z materiałów wielobarwnych, błyszczących, często z jedwabiu. Tkaniny na zapaski i chusty na głowę zwano „śląskimi”.

Charakterystycznym elementem ubioru była wspomniana już jakła – ciemne, jednokolorowe wełniane lub aksamitne okrycie wierzchnie. W ramionach jakły były dopasowane do figury, od pasa lekko rozkloszowane. Bufiaste rękawy zwężały się ku dołowi. Odświeżone wersje jakły zdobiły obszycia przodu, na dolnej krawędzi i przy mankietach pasmanterią (koralikami, guzikami, taśmami). Ozdoby te były w kolorze zbliżonym do materiału jakły lub czarne. Ciekawostką jest to, że w okresie międzywojennym suknie i jakły szyte z tego samego materiału stawały się eleganckim kostiumem.

Na głowy mężatki zakładały chusty szyte z wzorzystych, sztywnych adamaszków. Pierwotnie nakryciem głowy zamężnych kobiet był czepiec, czyli rodzaj białej chusty wiązanej z tyłu głowy. Czepiec zanikł w dwudziestolecie międzywojennym i pozostały tylko chusty. Mo-

Strój laski – Muzeum Regionalne w Bestwinie

gły być z frędzlami na brzegach i wtedy wiązane były pod brodą na dwa węzły (takie wiązania nazywano na tzw. „kielbaskę” i na „krawatkę”). Chustki białe bądź kremowe z frędzlami nazywano „jedwabnicami”. Chustki bez frędzli, produkowane z wzorzystych materiałów, nazywano „śląskimi”.

Gdy było bardzo zimno, na jakłę zakładano chustę zwaną „odzieżacką”. Miała kształt kwadratu o boku około 150 cm. Tkana była z grubej wełny, a jej końce ozdabiano frędzlami. Chusty mogły być w różnych kolorach, zawsze jednak były tkane w kratę. Na początku lat 30. XX wieku do użytku weszły „odzieżackie komorowickie”,

czyli lżejsze chusty, czarne w białe pasy. Ciekawostką jest to, że dzisiaj słowo „jaka” jest synonimem całego ubioru tradycyjnego – wśród autochtonów często się mówi: „Babcia chodziła w jakli”.

Ozdobą, nieodłączną do I wojny światowej, był naszyjnik z koralami. Zwykle składał się z kilku sznurów (od czterech do sześciu), czasem jednemu ze sznurów towarzyszył krzyżyk.

Na nogach kobiety nosiły czarne, wysokie (do połowy łydki) i sznurowane buty, zwykle na obcasie. Dopiero w dwudziestolecie międzywojennym pojawiły się niskie półbuty zapisane na pasek.

DZIEDZICTWO KULTUROWE

Do dziś na terenach Kóz i w okolicznych miejscowościach można spotkać śmierguśników. Zwyczaj ten, niegdyś po-

Muzeum Regionalne im. ks. Z. Bubaka w Bestwinie

wszechny między Sołą i Białką, do dziś utrzymuje się w Wilamowicach i Brzeszczach. W Kozach grupy śmierguśników można było spotkać jeszcze w pierwszych latach XXI wieku Śmiegust, czyli „chodzenie po śmierguście”, opisał Adolf Zuber jako zwyczaj praktykowany w Kozach od niepamiętnych czasów w drugim dniu świąt wielkanocnych.

W tańcach na tym obszarze przenikają się wpływy krakowskie, góralskie i śląskie. Dlatego tańce są „mieszane” stylistycznie, ale z drugiej strony prostsze i bardziej „przyjemne” w ruchu. W lokalnym folklorze (np. w repertuarze zespołów regionalnych) typowe są: tańce parowe (para obok pary lub w kole), ruch po okręgu (kole), kroki drobne, płaskie, często „szurane”, dużo przytupów i przyspieszeń, często taniec jest „zamawiany” przez tancerzy u kapeli (np. okrzykiem). Wśród nich wymienić można: kowol, mikusz, sotyska, skokano polka, krakowiok, dam walc, świec i podzielić na tańce korowodowe (chodzony, krakowiok) oraz tańce wirowe (walce, polki).

„Skokano polka” to jeden z nielicznych lachowskich tańców, w którym – jak sama nazwa wskazuje – dominują skoczne, energiczne kroki i podskoki, co odróżnia go od łagodniejszych form tanecznych.

„Dam walc” jest w rytmie 3/4, płynny i lekko „kołyszący”; partnerzy tańczą w parze, wykonując obrót w miejscu lub przemieszczając się po sali w linii okrężnej. Jest bardziej elegancki niż sotyska, z naciskiem na płynność i obrót pary. Zazwyczaj wykonywany był po bardziej energicznych tańcach typu polka.

Mikusz to taniec parowy, często w krótkich seriach, skoczny, podobny do polki, czasami z elementami marszowymi – w zależności od wariantu muzycznego. Charakteryzują go szybkie zmiany kierunku, podskoki, krótkie obroty partnerów, czasem figury w kole lub łuku. Często poprzedzał lub następował po „sotysce” lub „dam walcu”. Radosny, energiczny, wyraźnie „rytmiczny”, wymaga dobrej kondycji i wyczucia rytmu.

„Krakowiok” z Bestwiny jest lokalną odmianą krakowiaka, zachowującą jego podstawowe cechy: metrum 2/4, żywe, skoczne tempo, synkopowany rytm, tańczenie w parach, obroty, przytupy i figury o charakterze „gonionym” lub „mijanym”.

„Świec” jest jednym z najbardziej charakterystycznych, a zarazem najmniej opisanych tańców bestwińskich. Sama nazwa może nawiązywać do dawnego obrzędu weselnego lub zabawowego

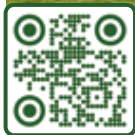
Regionalny Zespół Pieśni i Tańca „Bestwina”

związanego ze świecą, ale dostępne źródła nie podają szczegółowego opisu choreografii. Zachował się głównie w tradycji zespołu regionalnego.

Tanec „sotyska” to lokalny taniec ludowy Lachów, charakterystyczny dla tego regionu. Nie jest szeroko znany poza lokalnym folklorem, dlatego nie figuruje w ogólnych zestawieniach tańców polskich.

Tanec parowy wykonywano często w małych grupach lub w kole, jest skoczny, żywy, przeważnie w 2/4 lub 3/4, z podskokami i obrotami, wykonywany na weselach, dożynkach i lokalnych festynach, często w remizach i w warunkach tradycyjnej zabawy ludowej. Pojawiają się w nim naprzemienne kroki, obroty partnerów, krótkie przeskoki w miejscu i elementy „klepania” nóg – typowe dla tańców Lachów z tego regionu.

Pałac Habsburgów w Bestwinie

Bestwina

Bestwina – położona na obszarze historycznej Małopolski, obecnie administracyjnie należy do powiatu bielskiego. Powierzchnia sołectwa wynosi 1353,6 ha. W skład gminy wchodzi następujące sołectwa: Bestwina (wieś gminna), Bestwinka, Janowice oraz Kaniów, jest też siedzibą gminy. Liczba ludności: 5016 osób (dane z 2025 r.). Nazwa „Bestwina” pochodzi z początku XIV wieku, a historia wsi związana jest kolejno z kasztelanią oświęcimską, księstwem oświęcimsko-zatorskim, „państwem żywieckim”, a później z rodziną Habsburgów.

WARTO ZOBACZYĆ

To właśnie z inicjatywy arcyksięcia Karola Ludwika Habsburga powstał w Bestwinie najcenniejszy obecnie zabytek – Pałac Habsburgów, wzniesiony w latach 1824–1826 w stylu późnoklasycystycznym. Otoczony zabytkowym parkiem, przez lata pełnił funkcję reprezentacyj-

nej siedziby właścicieli majątku. Habsburgowie z linii żywieckiej zapisali się bardzo pozytywnie w historii Polski oraz regionu, stając się polskimi patriotami. Dziś w pałacu mieści się urząd gminy, jednak budynek nadal pozostaje jedną z najważniejszych wizytówek Bestwiny.

📍 ul. Krakowska 111, 43-512 Bestwina

Ośrodek Rekreacji i Sportów Wodnych „Żwirownia” w Kaniowie

Równie ważnym punktem na mapie miejscowości jest Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. Murowana świątynia została wzniesiona w 1575 roku na miejscu wcześniejszego kościoła drewnianego. Jej późnogotycka bryła skrywa bogate barokowe wnętrza pełne cennych dzieł sztuki sakralnej. Szczególną uwagę zwraca zabytkowy dzwon „Król Chwały” z 1504 roku, który po wielu latach nieobecności powrócił do Bestwiny, stając się symbolem troski mieszkańców o lokalne dziedzictwo.

📍 ul. Plebańska 4, 43-512 Bestwina

Jedną z wizytówek gminy Bestwina jest Ośrodek Rekreacji i Sportów Wodnych „Żwirownia” w Kaniowie – nowoczesny kompleks położony nad malowniczym akwenem powstałym na terenach poeksploatacyjnych. Oferuje on strzeżone kąpielisko, piaszczystą plażę, zaplecze rekreacyjne oraz doskonałe warunki do

uprawiania sportów wodnych. Szczególnie miejsce zajmuje tutaj kajak polo – dyscyplina, w której Kaniów od lat odnosi sukcesy i jest rozpoznawalny na arenie krajowej oraz międzynarodowej. Dzięki bogatej ofercie sportowej i rekreacyjnej ośrodek stanowi popularny cel letniego wypoczynku oraz jedno z najbardziej charakterystycznych miejsc powiatu bielskiego.

📍 ul. Malinowa 6, 43-514 Kaniów

Kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Bestwinie

Muzeum Regionalne im. ks. Z. Bubaka w Bestwinie

KULTYWOWANIE TRADYCJI

Miłośnicy historii regionalnej powinni odwiedzić Muzeum Regionalne im. ks. Zygmunta Bubaka. Muzeum pozwala poznać tysiącletnią historię regionu, dawne rzemiosło, a przy tym skosztować tradycyjnych wypieków. Muzeum powstało z inicjatywy Towarzystwa Miłośników Ziemi Bestwińskiej w 1993 roku; decyzją Rady Gminy w Bestwinie zastąpiło tutejszą Regionalną Izbę Pamięci.

Koło Gospodyń Wiejskich „Bestwinka”

Park Miniatur w Bestwinie

Aktualnie we wnętrzach muzeum ekspozowane są pamiątki związane z historią Bestwiny i okolic, ważnymi postaciami tych terenów oraz życiem tutejszych mieszkańców. Można np. obejrzeć dawny warsztat tkacki oraz przykłady sztuki sakralnej. W znajdującej się przy placówce wozowni ekspozowane są: kolasa wyjazdowa, półkoszka (wyjazdowy wózek z wiklinowym koszem) oraz sanie (szrombek).

📍 ul. Kościelna 57, 43-512 Bestwina

Przy muzeum działają Galeria „Na Prowinjii” – placówka animacji sztuk plastycznych oraz Książnica Regionalna.

📍 ul. Kościelna 57, 43-512 Bestwina

Ciekawą atrakcją dla rodzin z dziećmi jest Park Miniatur. Na jego terenie znajdują się starannie wykonane modele najważniejszych budowli gminy, m.in. Pałacu Habsburgów oraz kościołów z Bestwiny i okolicznych miejscowości.

Park stanowi doskonale miejsce spacerów, a jednocześnie pozwala w atrakcyjny sposób poznać lokalne dziedzictwo architektoniczne. Dodatkową atrakcją jest ścieżka dydaktyczna oraz odnowiona Kapliczka św. Ambrożego nawiązująca do tradycji pszczelarskich regionu.

📍 ul. Kościelna 57, 43-512 Bestwina

„Ambasadorem” lokalnej kuchni jest karp kaniowski, wyhodowany przez Adolfa Gascha, zarządcę miejscowych stawów z XIX wieku. To odmiana ceniona za wyśmienity smak, szybki wzrost, wysoką jakość mięsa i odporność. Stał się ważnym elementem tradycji rybackiej i kulinarnej Kaniowa i regionu.

DZIEDZICTWO KULTUROWE

W okolicy prężnie działają cztery koła gospodyń wiejskich, które dbają o zachowanie kulinarnego dziedzictwa.

Koło Gospodyń Wiejskich „Bestwinianki” z Bestwiny

Regionalny Zespół Pieśni i Tańca „Bestwina”

KGW „Bestwinianki”, KGW Bestwinka, KGW Janowice i KGW Kaniów swoimi barwnymi strojami i kultywowanymi przez lata umiejętnościami reprezentują region, zdobywając liczne nagrody i wyróżnienia.

Za głównego depozytariusza i popularyzatora dziedzictwa w regionie uznaje się założony w 1970 roku Regionalny Zespół Pieśni i Tańca „Bestwina”. Pielęgnuje folklor ziemi bestwińskiej i tradycje Lachów południowo-zachodniej Małopolski. Jego wizytówką jest zrekonstruowany strój lachowski oraz bogaty repertuar tańców i pieśni. Wielokrotnie nagradzany w kraju i za granicą.

Gminny Ośrodek Kultury w Bestwinie

📍 ul. Krakowska 123, 43-512 Bestwina

☎ tel.: + 48 (32) 214 13 65

✉ e-mail: dyrekcja@gok.bestwina.pl

🌐 www.kultura.bestwina.pl

Kozy

Położone u stóp Beskidu Małego, pomiędzy Bielskiem-Białą a Kętami, Kozy są jedną z najbardziej interesujących miejscowości województwa śląskiego. Uznawane za największą wieś w Polsce, zachwycają bogatą historią, malowniczym położeniem oraz licznymi atrakcjami turystycznymi. W 2025 roku Kozy obchodziły swoje 700-lecie.

Miejscowość położona jest nad potokami Czerwonką, Kozówką, Pisarzówką i Leśniówką, na Pogórzu Śląskim i północnych stokach Beskidu Małego, przy drodze z Bielska-Białej do Krakowa. Na zachodzie sąsiaduje z Bielskiem-Białą, na północy z Pisarzowicami, na północnym wschodzie z Kętami, na wschodzie z Bujakowem, na południu z Międzybrodzem Bialskim i Wilkowicami. Gmina Kozy obejmuje tylko jedną wieś Kozy, ale jest to druga co do liczby osób wieś w Polsce – liczy około 13 138 mieszkańców (dane z 2025 r.). Zajmuje powierzchnię 2668 ha.

ŚLADY HISTORII

700 lat historii zobowiązuje. Najważniejszym zabytkiem miejscowości jest Pałac Czeczów będący dawną siedzibą właścicieli dóbr koziańskich. Otoczony zabytkowym parkiem krajobrazowym obiekt stanowi jeden z najcenniejszych przykładów architektury rezydencjonalnej regionu.

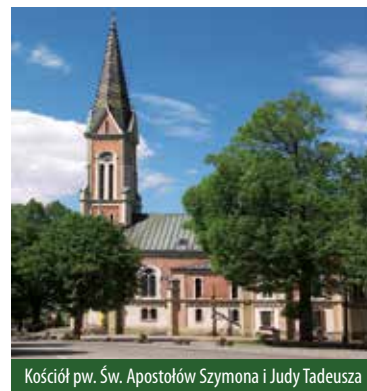
Obecnie mieści się tutaj biblioteka oraz izba historyczna, gdzie można poznać dzieje miejscowości i jej mieszkańców. W parku dworskim rośnie jeden z najstarszych platanów w Polsce. To ponad

200-letnie drzewo zdobyło tytuł „Europejskiego Drzewa Roku” w zorganizowanym przez Klub Gaja konkursie ekologicznym w 2012 roku.

📍 ul. Krakowska 5, 43-340 Kozy

W sąsiedztwie parku znajduje się stanowisko archeologiczne w miejscu, gdzie stał stary zamek z XIV wieku (dawną siedzibą rycerzy księcia oświęcimskiego).

W centrum Kóz znajduje się Kościół pw. Świętych Apostołów Szymona i Judy Tadeusza. Świątynia, której początki sięgają XIV wieku, jest jednym z najstarszych obiektów sakralnych w okolicy. Obecny neogotycko-neoromański kościół wzniesiono w 1901 roku według projektu Karola Steinhofera.

Kościół pw. Świętych Apostołów Szymona i Judy Tadeusza

W jego wnętrzu można podziwiać cenne wyposażenie, polichromię, zabytkowe ołtarze, figurę Matki Bożej Koziańskiej.

📍 ul. Parkowa 1, 43-340 Kozy

Warta uwagi jest neobarokowa willa podmiejska z końca XIX wieku (obecnie mieści się w niej Laboratorium Fotowoltaiczne Instytutu Metalurgii i Inżynierii Materiałowej PAN w Krakowie).

📍 ul. Krakowska 22, 43-340 Kozy

WALORY PRZYRODNICZE

Jedną z największych atrakcji przyrodniczych jest dawny kamieniołom piaskowca w Kozach. Obecnie nieczynny, przyciąga turystów niezwykłym krajobrazem. Wypełnione wodą wyrobisko tworzy malownicze jezioro o szmaragdowej barwie, otoczone skalnymi ścianami. Wydobycie kamienia przez wiele lat odgrywało ważną rolę w rozwoju miejscowości.

W Kozach zachowało się również wiele zabytkowych kapliczek, krzyży przydrożnych, w tym jedna z najciekawszych – Kapliczka św. Jana Nepomucena (ok. 1775).

Dużym atutem Kóz są także liczne trasy spacerowe i rowerowe prowadzące przez malownicze tereny Pogórza Śląskiego i Beskidu Małego. Okoliczne lasy, wzgórza oraz punkty widokowe tworzą doskona-

Jeżeli warunki do aktywnego wypoczynku przez cały rok. Zimą okolica przyciąga amatorów pieszych wędrówek, natomiast wiosną i latem zachwyca bogactwem przyrody i pięknymi krajobrazami.

Gminę Kozy warto poznawać, podążając „Szlakiem Koziańskich Ciekawostek”. W sąsiedztwie 53 zabytkowych obiektów postawiono 39 tablic turystycznych z krótką informacją historyczną, wydano przewodnik po szlaku, organizowany jest też cykl spacerów.

📍 <https://szlakciekawostek.kozy.pl>

Festiwal Duszonek w Gminie Kozy to wyjątkowe wydarzenie kulinarne, które promuje lokalną tradycję i integruje mieszkańców. Uczestnicy przygotowują duszonki według rodzinnych receptur w żeliwnych kociołkach, a wspólna degustacja, konkurs oraz atmosfera biesiady sprawiają, że festiwal na stałe wpisał się w kalendarz gminnych wydarzeń.

DZIEDZICTWO KULTUROWE

Tradycje regionu popularyzuje Izba Historyczna Kóz im. Adolfa Zuberu – miejsce, które gromadzi i prezentuje pamiątki związane z historią jednej z największych wsi w Polsce. W zbiorach znajdują się dokumenty, fotografie, eksponaty etnograficzne oraz przedmioty

Zespół Pieśni i Tańca „Kozianie”

codziennego użytku dawnych mieszkańców.

📍 ul. Krakowska 5, 43-340 Kozy

Na terenie gminy działa Zespół Pieśni i Tańca „Kozianie”, który od lat promuje folklor i tradycje regionu poprzez muzykę, śpiew oraz taniec ludowy. Artyści prezentują barwne stroje i bogaty repertuar inspirowany kulturą Beskidów oraz Małopolski. Zespół aktywnie uczestniczy w wydarzeniach kulturalnych w kraju i za granicą.

Dom Kultury w Kozach

📍 ul. Krakowska 2, 43-340 Kozy

☎ tel.: +48 (33) 817 42 32

✉ e-mail: domkultury@dk.kozy.pl

🌐 www.domkultury.kozy.pl

GÓRNY ŚLĄSK, ŚLĄSK CIESZYŃSKI, GÓRALE BESKIDU ŚLĄSKIEGO

Ślązacy to grupa etnograficzna związana z historycznym Śląskiem. Na terenie powiatu bielskiego żywe są przede wszystkim tradycje Śląska Cieszyńskiego, które od wieków kształtują lokalną kulturę. Jej podstawowymi elementami są: gwara, która funkcjonowała obok języka polskiego, niemieckiego i czeskiego, tradycje, regionalna kuchnia, krajobraz, humor, obrzędy, a także zwyczaje. To wszystko składa się na region niezwykle bogaty kulturowo, którego burzliwe dzieje znajdują odzwierciedlenie w zwyczajach i obrzędach.

GÓRNY ŚLĄSK

Mieszkańcy gmin takich jak Czechowice-Dziedzice, Bestwina czy Wilamowice od pokoleń podejmowali pracę w kopalniach i zakładach związanych z wydobyciem surowców.

Dlatego kultura ludowa na Górnym Śląsku silnie związana jest z górnictwem. Już w XIX wieku powstały tu unikatowe tradycje i zwyczaje, głównie dzięki związkom z górnictwem węgla kamiennego, hutnictwem i przemysłem ciężkim. Często całe życie rodzin uzależnione było od pracy mężczyzn w kopalniach, stąd dominował patriarchat.

Górnicy i ich rodziny mieszkali zwykle w familokach – specyficznych, wie-

lorodzinnych budynkach mieszkalnych przeznaczonych dla robotników przemysłowych, które powstawały na Śląsku w XIX i na początku XX wieku. Nazwa pochodzi od niemieckiego słowa „Familienhaus” – „dom rodzinny”. Budynki – zwykle z czerwonej cegły – tworzyły zwarte dzielnice robotnicze. Dziś najbardziej znanym i wprost ikonicznym skupiskiem familoków jest Nikiszowiec. W Czechowicach-Dziedzicach tego rodzaju budynki zachowały się na tzw. Kolonii Górniczej (dawnej wieś Żebracze) zlokalizowanej w północnej części miasta.

STRÓJ ROZBARSKO-BYTOMSKI

Ważną wspólną cechą strojów ludowych, ukształtowanych na terenie Górnego Śląska, było przyswajanie wpły-

Strój cieszyński

Strój rozbarsko-bytomski

wów mody miejskiej docierającej z Europy Zachodniej i import produktów przemysłu tekstylnego. Sprzyjało to stosunkowo wczesnemu wykorzystaniu tkanin fabrycznych do szycia elementów ubioru śląskiego ludu, zarówno w zestawach męskich, jak i kobiecych.

BARBÓRKA – TYPOWY ZWYCZAJ GÓRNIKÓW

Na Górnym Śląsku wytworzył się folklor górniczy oraz pieśni i tańce, które inspirowane były życiem i pracą górników. Taki folklor kultywowano przede wszystkim na Śląsku i w Zagłębiu, w XIX–XX wieku, jako element zabaw górniczych i festynów. Typowym ubio-

rem mieszkańców Górnego Śląska był strój rozbarsko-bytomski oraz mundur górniczy

Jednym z najbardziej charakterystycznych i hucznie obchodzonych świąt górniczych w Polsce, a w szczególności na Śląsku, jest Barbórka. Nazwa wywodzi się od patronki górników, czyli św. Barbary. To do niej modlili się górnicy o bezpieczeństwo pod ziemią. Strój rozbarski to najbardziej rozpoznawalna odmiana stroju górnośląskiego, a jego wersja dziewczęca uchodzi za ikonę regionu. Kobięcy składał się z białej płóciennnej lub batystowej bluzki, wełnianej spódnicy, sukiennego gorsetu oraz jedwabnego fartucha. Płócienna bluzka posiada szerokie rękawy, zmarszczone nad łokciem i wykończone falbaną pokrytą białym haftem. Takim samym haftem pokryta jest również kryza okalająca szyję.

Rolada wołowa z modrą kapustą

Szpajza

Spódnicę wierzchnią – „mazelonkę”, wiśniową lub szafirową, noszono na kilku spódnicach. Na nie zakładano fartuch („zopaska”), zwykle we wzór kwiatowy – często były to kolorowe róże. Gorset („wierzcheń”) szyto przeważnie z czarnego lub czerwonego sukna. Przód gorsetu, zapinany na guziki, ozdabiano kolorową tasiemką. Gorsety rozbarskie nie były pokryte haftem. Uzupełnieniem tego stroju jest kilka sznurów koralików ze złotym krzyżykiem oraz wstążki tkane w kwiaty.

Starsze kobiety zamiast gorsetu noszą kaftan zwany „jakłą” i okrywają się chustami. Nakryciem głowy jest piękny, biały czepek z koronkową kryzą opadającą na czoło i wstążkami spływającymi wzdłuż sukni. Często zastępuje go czerwona wełniana chustka w kwiaty, wiązana z tyłu głowy, tzw. „purpurka”.

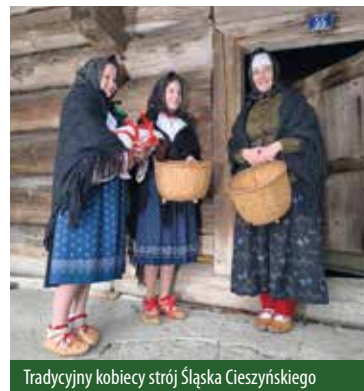
Strój męski rozbarsko-bytomski nie różni się od innych strojów tego regionu. Składają się na niego żółte spodnie z irchów, zwane „jelonioki”, lub sukienne granatowe, wpuszczane w czarne wysokie buty, biała koszula, kamizelka zwana „bruszką” i kaftan. Kaftan „kabot” oraz kamizelka są z granatowego sukna, posiadają jednakowy krój, czerwone lub niebieskie wypustki oraz jednokolorowe ozdoby koło srebrnych guzików i na kieszeniach. Różnica polega na tym, że kamizelka jest bez rękawów. Pod szyją mężczyźni nosili jedwabną kolorową chustkę, na głowie zaś szeroki czarny kapelusz („karnia”) lub futrzaną czapkę („lisica”). Strojem uroczystym jest długa po kostki, granatowa sukmana zwana „suknią”, zapinana na haftki, poszerzana z tyłu nacięciami i fałdami.

KUCHNIA ŚLĄSKA

Do najbardziej znanych potraw kuchni śląskiej należą: kluski śląskie, rolada wołowa oraz modra kapusta. Mówi się, że jest to tradycyjny śląski obiad.

Mundur górniczy

Tradycyjny kobiecy strój Śląska Cieszyńskiego

Do tego desery: szpajza – deser na bazie żółtek, cukru, mleka i czasem owoców podawany jako pudding lub krem, makówka – bożonarodzeniowy przysmak z maku, mleka, bułki i bakalii oraz kołocz śląski – ciasto drożdżowe z kruszonką i nadzieniem, często serwowane na weselach i świętach.

ŚLĄSK CIESZYŃSKI

Granice historycznego Śląska Cieszyńskiego (zwanego również Wschodnim) na wschodzie wyznacza rzeka Białka, a na zachodzie rzeka Ostrawica i dalej Odra, która łącząc się z Olzą i jej dopływem Piotrówką, tworzy granicę północną. Z kolei na południu linia graniczna ciągnie się przez szczyt Ochodźkiej, teren Jaworzynki, a dalej granicą śląsko-słowacką pod Białym Krzyżem.

Region ten sąsiaduje zarówno z terenami polskimi (Małopolską i Górnym Śląskiem), jak i ze Słowacją (na południu), Morawami i częścią Śląska Opawskiego (od zachodu). W ten sposób krzyżowały się tu rozmaite wpływy, które oddziaływały na lokalną kulturę. Dodatkowo na terytorium historycznego Śląska Cieszyńskiego już od końca XVIII wieku dokonywały się głębokie przeobrażenia zarówno społeczno-ekonomiczne, jak i kulturalno-cywilizacyjne (rozwój górnictwa, hutnictwa, włókiennictwa i innych gałęzi przemysłu), co również miało ogromny wpływ na rozwój kultury ludowej. Była ona typowo plebejska, ludowa, a mieszkańcy dbali o zachowanie obrzędowości, tradycji i zwyczajów.

To właśnie wtedy zaczął kształtować się folklor cieszyński, m.in. dzięki tzw. zapasnikom, którzy zapisywali w swoich brulionach nie tylko to, co dotyczyło prowadzenia gospodarstwa, ale także obrzędy, zwyczaje i związane z nimi pieśni. Nie miały wpływu na kulturę materialną i duchową Śląska Cieszyńskiego mieli Wołosi, którzy wędrowali grzbietami Karpat w poszukiwaniu nowych pastwisk, a w końcu osiedlili się na tutejszych terenach. Ich wpływ na kulturę ludową widać do dzisiaj w niektórych obrzędach, zwyczajach i nazewnictwie.

Hoczki, czyli metalowe lub srebrne przypinki

STRÓJ LUDOWY ŚLĄSKA CIESZYŃSKIEGO

Na Śląsku Cieszyńskim charakterystycznym strojem jest strój cieszyński, zwany też strojem wałaskim lub śląskim. Wyróżnia się unikatowym gorsetem i zdobnością sukni. Gorset, czyli „żywotek”, to najbardziej zdobny element sukni cieszyńskiej o specyficznym kształcie oplecków, który wyszywany jest złotymi, srebrnymi oraz kolorowymi nićmi. Wśród wzorów na żywotkach dominują motywy kwiatowe, kompozycje pełne roślin, kwiatów, zbóż oraz liści. Każdy żywotek to unikatowe dzieło sztuki zdobiące plecy kobiety. Co ciekawe, hafty na gorsetach są symetryczne, jak w lustrzanym odbiciu tak, aby prawa i lewa strona wyglądały tak samo.

Unikatowymi dodatkami do stroju cieszyńskiego jest biżuteria, dzisiaj głównie filigranowa. Technika filigranu po-

lega na tworzeniu elementów z drobnej ażurowej siatki. Cienkie, skręcane druciki układa się w maleńkie elementy, często roślinne, tworząc np. cieszyńnianki czy listki. Ze skręcanych drucików układano ornamenty linearne tak, by nigdy się nie krzyżowały.

Wśród ozdób warto wymienić także „hoczki”, czyli metalowe lub srebrne przypinki, które przyszywa się do „przedniczek” (z przodu żywotka). Na sukni może ich być od 4 do 12. Wykonywane są w różnych technikach: wytłaczania, odlewu, a także filigranu.

Męski strój Śląska Cieszyńskiego

Cieszyński murzin wielkanocny

Najbardziej kosztownym elementem całego stroju cieszyńskiego jest srebrny pas, czasami połączany, często wykonany w technice filigranu. Dzięki misternej pracy przy łączeniu poszczególnych elementów jest niezwykle ażurowy.

KUCHNIA CIESZYŃSKA

Typową potrawą Śląska Cieszyńskiego, której nie spotka się nigdzie indziej, są cieszyńskie drobne ciasteczka, które przygotowuje się tu głównie na Boże Narodzenie i Wielkanoc oraz na ważniejsze wydarzenia rodzinne jak wesela czy urodziny. Cieszyńskie ciasteczka to miniaturowe, bogato zdobione wypieki. Charakteryzują się niezwykle różnorodnością, maślanym smakiem oraz dodatkiem bakalii i orzechów. Często zdarza się, że na stole pojawia się kilkadziesiąt ich odmian, ponieważ każda gospodyni ma swój unikatowy przepis, który przekazywany jest z pokolenia na pokolenie. W utrwaleniu

tych kulinarnych tradycji Śląska Cieszyńskiego pomagają różnorodne konkursy kulinarne organizowane w regionie i popularyzujące kuchnię śląską.

Innym specjałem regionu jest „murzin” wielkanocny, czyli wypiek drożdżowy z dodatkiem białej kiełbasy, wędzonki i boczku. Podaje się go na wielkanocne śniadanie. Nazwa wywodzi się od mąki żytniej i sposobu przygotowania potrawy – kiedyś murzina wypiekano w piecu chlebowym, dzięki czemu przybierał czarny kolor.

Warto jeszcze wspomnieć, że jesienią w cieszyńskich domach piecze się strudel jabłkowy, a w okresie kwitnienia czarnego bzu smażone są w naleśnikowym cieście kwiaty bzu – ulubiony przysmak cesarza Franciszka Józefa.

TRADYCJE I ZWYCZAJE

Cieszyńskie zwyczaje – tak jak w wielu innych miejscach – związane są ze świętami. I tak Wielkanoc kojarzy się z „chodziny z gojickym” (gojickym, moiczkiem), odbywającym się w Lany Poniedziałek. Ubrane w stroje cieszyńskie młode dziewczyny odwiedzają domy gospodarzy, niosąc ze sobą drzewko ozdobione wstążkami, jajkami, z dzwoneczkiem zawieszonym na szczycie. W tym

dniu chłopcy nigdy nie mogli pociąć gojiczorki wodą.

Z końcem karnawału wiąże się natomiast **Pogrzeb Basów**, organizowany w Cieszynie od ponad 35 lat w ostatkowy wtorek. Imprezę tę zapoczątkował Kazimierz „Nędza” Urbaś wraz z Aliną Bańczyk, którzy w ten sposób żegnali karnawał. O północy kondukt żałobników z przebranym księdzem na czele, muzykami i płaczkami symbolicznie chowa basy, żegnając czas zabaw i muzyki. Po północy milknie zabawa i zaczyna się post.

Tańce cieszyńskie wyróżniają się elegancją, dostojnością i prostotą kroków, stanowiąc wdzięczny kontrast dla żywiołowych tańców sąsiednich Górali Beskidu Śląskiego. Do najbardziej popularnych należą: szot madziar, czardasz śląski, cieszyński, jawornicki.

Mikołaje

GÓRALE BESKIDU ŚLĄSKIEGO

Warto wspomnieć tutaj także o Góralach Beskidu Śląskiego. Zamieszkują obszar Śląska Cieszyńskiego w dorzeczu Wisły i właściwym dorzeczu Olzy, na południe od Trzyńca i Ustronia. Znaleźć ich można zarówno po polskiej, jak i czeskiej stronie Olzy (Istebna, Koniaków, Jaworzynka, Wiśla, Ustroń, Brenna, Bukowiec, Bystrzyca, Piosek, Nydek, Jabłonków).

Charakteryzują się odrębnym strojem, haftami, gwarą i muzyką. Ich kultura mocno osadzona jest w tradycjach pasterskich, które do dziś są tu pielęgnowane i promowane.

TRADYCYJNY STRÓJ

Wywodzi się z typowych dla górali tradycji pasterskich, ale Górale Śląscy jako jedni z nielicznych na portkach nie mają

parzenic (ozdobnych wyszyc na nogawicach). Za to ich stroje wyróżniają się unikatowym haftem – krzyżykowym (warokczykowym). Ciekawostką jest fakt, że haft ten wykonuje się określonymi kolorami (czerwonym, bordowym, brązowym lub czarnym) i wyszywa się tło, a nie wzór.

Dominują tu motywy roślinne, geometryczne lub rzadziej zwierzęce. Strój Góralek Śląskich miał przy tym cechy bardzo archaiczne: na „ciasnochę”, czyli prostą koszulę o jednym ukośnym ramiączku, kobiety zakładały bluzkę („kabotek”) z cienkiego płótna lub batystu, z bufiastymi rękawami. Jego ozdobą był jednobarwny haft krzyżykowy na stojące i na obszywce przy krawędzi rękawów; wyszycia te wykonywano wyłącznie nićmi czarnymi, czerwonymi lub wiśniowymi.

Dolna część stroju góralki to dwie zapaski, tylna i przednia, zakładane na spodnicę, czyli obficie marszczoną półhalkę z białego płótna. Na to zakładano „fortuszek”, początkowo z granatowego płótna drukowanego w biały wzór, później jedwabnego. W stroju Góralek osobliwością były długie czerwone wełniane „nogawiczki” – pończochy układane w drobne fałdki od kostek do kolan. Obuwie były kypce, szyte z jedne-

go kawałka skóry, zakładane na „kopytka” (wełniane skarpety). Głowy mężatek zdobiły ciekawie upięte wielkie płóciennych chusty zakładane na czepki z koronkowymi czółkami.

MUZYKA I TANIEC

Najstarsze zapiski dotyczące kultury muzycznej na Śląsku Cieszyńskim znajdują się w pamiętniku Jana Galacza z Cierlicka z roku 1696.

Zapisano tam, jakie piosenki śpiewano np. podczas świąt czy dożynek. Każdy region ma swoje cechy charakterystyczne, stąd też bierze się duża liczba wariantów tanecznych. I tak do typowych tańców jabłonkowskich można zaliczyć np. owiynzioka (jeden z najbardziej archaicznych, należący do grupy tańców zwartych), rejnę, kołomajki itd.

Typowe dla Cieszyna są tańce walczykowo-polonezowe, natomiast w Orłowej czy Skrzeczoniu przeważają z kolei mazurki. Takie tańce jak świniarz, kowol, kozok są popularne wszędzie. Do tańca przygrywa wiele instrumentów ludowych: trombity, rogi, piszczałki, skrzypce, okaryny oraz gajdy, które w 2018 roku zostały wpisane na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego.

Stawianie moja

moja, czyli wysokie drzewo okorowane u dołu, ozdobione kolorowymi wstążkami na czubku.

Z początkiem grudnia w Trójwsi chodzi grupa kołędnicza zwana Mikołajami. Składa się ona z dwóch podgrup: „biółych” i „czornych”. Odwiedzają domostwa, wprowadzając magiczną atmosferę i robiąc przy tym dużo hałasu. Z kolei pod koniec roku, a dokładniej 26 grudnia, do domów gospodarzy pukają „połaźnicy” – dzieci, które przychodzą z gałązką jodły ozdobioną bibułkowymi kwiatami i wstążkami, śpiewają i składają życzenia.

TRADYCJE I ZWYCZAJE

Wśród unikatowych tradycji i zwyczajów Beskidu Śląskiego do najpopularniejszych i wciąż kultywowanych należą: Morzanny, Połaźnicy, Mikołaje oraz „stawianie moja”.

Morzanny spotkać można w Wielkim Tygodniu – to małe dziewczynki, które ubrane w góralskie stroje, okryte ciemnymi chustami, z „mandorką” (czyli szmacianą lalką) w ręku odwiedzają domostwa i śpiewają pokutne pieśni. W zamian dostają od gospodarzy jajka oraz drobne monety. Na początku maja w wielu miejscowościach stawia się

Strój Górali Beskidu Śląskiego

Czechowice–Dziedzice

Czechowice–Dziedzice

Czechowice–Dziedzice to gmina miejsko-wiejska (powiat bielski), położona na południowym skraju Kotliny Oświęcimskiej. Zajmuje 6600 ha i zamieszkuje ją około 42 445 osób (dane z 2025 r.). Sercem gminy jest miasto Czechowice–Dziedzice, ważny węzeł kolejowy i siedziba gminy dla trzech sołectw: Bronowa, Ligoty i Zabrzegu.

Geograficznie gmina Czechowice–Dziedzice zajmuje obszar w obrębie zapadliska przedkarpacciego, na styku dwóch jednostek fizyczno-geograficznych: Doliny Górnej Wisły i Pogórza Śląskiego. Obejmuje fragmenty Wysoczyzn Przykarpaccich (Międzyrzeczkiej i Wilamowickiej). Jej naturalne granice stanowią głównie rzeki i zbiorniki wodne – od wschodu Biała, od północy Wisła, a od północnego zachodu – Jezioro Goczałkowickie. Co charakterystyczne – pielęgnowane są tu tradycje Śląska Cieszyńskiego, a obo-

wiążującym strojem ludowym jest strój cieszyński.

SILNE TRADYCJE KULTUROWE

O zachowanie dziedzictwa regionu dba Izba Regionalna w Czechowicach–Dziedzicach, utworzona w 1980 roku. Z inicjatywą utworzenia w Czechowicach–Dziedzicach instytucji muzealnej wystąpiono już na początku lat 70. ubiegłego wieku. W akcję gromadzenia eksponatów zaangażowało się wiele osób i środowisk.

Zespół Regionalny „Zabrzeg”

Obecnie ekspozycja czechowickiej Izby Regionalnej zajmuje jedno pomieszczenie. Najstarsze przedmioty pochodzą z wykopalisk przeprowadzonych w ruinach zamku Wilczków w Czechowicach.

Dawne drewniane budownictwo na tych terenach przedstawiono na obrazach i w postaci makiet (ciekawostką są morderzowi drzwi ze starego Kościoła św. Katarzyny rozebranego na początku XVIII wieku). Bogata jest kolekcja etnograficzna – znaleźć tu można sprzęty domowe, stroje ludowe, a nawet kapliczki.

📍 ul. Niepodległości 42, 43-502 Czechowice-Dziedzice

W Zabrzegu prężnie działa **Koło Gospodyń Wiejskich „Zabrzeżanki”**, które skupia się na działalności opiekuńczej, oświatowej, edukacyjnej, kulturalnej, zdrowotnej i społecznej wśród lokalnej społeczności wiejskiej. Członkinie Koła często inicjują wspólne projekty na rzecz rozwoju kultu-

ry, folkloru, rękodzieła i sztuki ludowej, a także uczestniczą w rozwijaniu aktywności sportowo-rekreacyjnej. W ramach cyklu „Dawne obrzędy” przygotowały przedstawienie „Sztubaczki”, prezentowały strój regionalny Śląska Cieszyńskiego (suknie z ubiegłego wieku oraz uszyte współcześnie), z inicjatywy Koła wrócono do tradycji pieczenia kołaczy.

W ramach łączenia pożytecznego z przyjemnym zorganizowano wyjazdy integracyjne pod hasłami: „Kultura i tradycja Górali” (Beskid Cieszyński, Beskid Żywiecki), „Cudze chwalicie, swego nie znacie” (Szlakiem Zabytków Techniki Województwa Śląskiego). Koło współpracuje też ściśle z **Zespołem Regionalnym „Zabrzeg”** działającym od 1969 roku, który pielęgnuje tradycje folklorystyczne regionu. W repertuarze znajdują się tańce, pieśni i muzyka ludowa. Zespół aktywnie

Ruiny zamku Wilczków w Czechowicach

Pałac Kotulińskich w Czechowicach-Dziedzicach

uczestniczy w festiwalach, przeglądach oraz wydarzeniach kulturalnych.

CZECHOWICE-DZIEDZICE

To serce gminy i siedziba jej władz. Do dziś pozostały zabytki, które świadczą o przemysłowym znaczeniu miasta, które w czasach Austro-Węgier stanowiło ważny węzeł kolejowy. Najcenniejszym bez wątpienia obiektem miasta jest późnobarokowy **Pałac Kotulińskich**, wzniesiony w pierwszej połowie XVIII wieku, z wieżą z około 1800 roku. O jego walorach architektoniczno-przyrodniczych świadczy rozpościerający się za pałacem park przypałacowy oraz las Bażaniec.

Za pierwszą historycznie świątynię Czechowic-Dziedzic uznaje się **Kościół pw. św. Katarzyny** wybudowany w latach 1722–1729, który zastąpił drewniany budynek z XV wieku. W sąsiedztwie kościoła znajduje się zabytkowy cmentarz.

📍 ul. M. Kopernika 42, 43-500 Czechowice-Dziedzice

Miłośnicy sztuki sakralnej nie powinni przepuścić okazji zobaczenia **Kościola Chrystusa Odkupiciela** projektu Stanisława Niemczyka, nazywanego „polskim Gaudim”. Świątynia z efektownymi wieżami powstała na rzucie trójkąta w latach 90. Jest nazywana przez historyków sztuki „opowieścią o cegle”.

📍 ul. Pocztowa 23, 43-502 Czechowice-Dziedzice

Z końca XIX wieku pochodzi **Walcownia Metali Dziedzice**, która wtedy działała pod nazwą Zinkwalszwerke Dziedzice. Poprzemysłowe (i kolejowe) tradycje podtrzymuje także **dworzec kolejowy**, który powstał w 1855 roku jako stacja węzła Uprzywilejowanej Kolei Północnej Cesa-rza Ferdynanda. Jest jednym z najcenniejszych zabytków tego typu w Polsce.

📍 ul. Kaniowska 3, 43-502 Czechowice-Dziedzice

Kościół Chrystusa Odkupiciela w Czechowicach-Dziedzicach

Gmina Czechowice-Dziedzice to także idealne miejsce dla miłośników sportu i relaksu. Okazji do tego drugiego dostarcza **tężnia w Czechowicach-Dziedzicach** położona w Parku Miejskim „Lasek”. Miłośnicy aktywnego wypoczynku mogą skorzystać z bogatej oferty obiektów sportowych (m.in. trzy baseny, lodowisko, stadion piłki nożnej).

Kolejnym budynkiem wartym uwagi jest **Kościół pw. Opatrzności Bożej**, budowany w latach 1801–1806. W kolejnych latach kościół rozbudowywano, m.in. wzniesiono wieżę dzwonową, chór drewniany zastąpiono murem, ufundowano dwa boczne ołtarze i chrzcielnicę.

📍 ul. Bielska 25, 43-518 Ligota

Okoliczne parki i tereny zielone zachęcają do spacerów oraz wypraw rowerowych (zielona – Dolina Wisły, niebieska – Dolina Podraj i pomarańczowa – Dolina Iłownicy). W sumie lokalne trasy rowerowe mają długość 56 km. Dodatkowo, na 9,4-kilometrowym odcinku, przez miasto przebiega Międzynarodowa Trasa Rowerowa (Greenways Kraków – Morawy – Wiedeń).

LIGOTA

Ligota przez wiele stuleci należała do książąt cieszyńskich. W końcu XVIII w Ligocie rozparcelowano folwarki i wyprzedano je, a największy obszar wykupili bracia Czaderscy. Na potrzeby tej rodziny wybudowano na przełomie XVIII i XIX wieku dwór, rozbudowywany potem dla nowych właścicieli – Gasców. Ciekawostką wartą obejrzenia jest także **dawna warsztat „kolorza”** (kołodzieja), pochodzący z 1763 roku.

📍 ul. Zająca 56, 43-518 Ligota

Wielkim wydarzeniem przyspieszającym awans cywilizacyjny społeczności Ligoty było uruchomienie linii kolejowej Bohumin–Dziedzice oraz budowa stacji w Dziedzicach i Czarnolesiu. Częściowa elektryfikacja wsi miała miejsce już w latach 30. ubiegłego wieku.

Na terenie od lat działa **Towarzystwo Przyjaciół Ligoty**, działające na rzecz integracji mieszkańców, pielęgnowania lokalnych tradycji oraz rozwoju kultury. Organizuje wydarzenia, wspiera inicjatywy społeczne i promuje historię Ligoty.

BRONÓW

Pierwszy raz wieś Bronów została wymieniona w 1566 roku w prawie propinacynym dla miasta Bielska, gdzie miała obowiązek konsumpcji piwa i wina dostarczanego przez Bielsko. Bronów należał najpierw do księcia cieszyńskiego, a od 1572 roku do właścicieli państwa bielskiego.

MDK i Kino Świt w Czechowicach-Dziedzicach

Najcenniejszym zabytkiem wsi Bronów jest neobarokowy **Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa**, wybudowany w 1874 roku, poświęcony w 1877 roku.

📍 ul. Kunza 8, 43-502 Bronów

Z XVIII wieku pochodzi **drewniany dom i stodoła sześcioboczna** (z 1739 r.).

📍 Bronów 80, 43-502 Bronów

Interesującymi obiektami o wartości historycznej, poświadczającymi bogatą duchowość mieszkańców i współtworzącymi specyfikę miejscowości. Są też kapliczki i krzyże przydrożne, w tym **Kapliczka pw. Świętego Serca Jezusowego**

Miejski Dom Kultury i Kino „Świt” w Czechowicach-Dziedzicach

📍 ul. Niepodległości 42, 43-502 Czechowice-Dziedzice

☎ tel.: +48 (32) 215 32 85

✉ e-mail: mdk@mdk.czechowice-dziedzice.pl

🌐 www.mdk.czechowice-dziedzice.pl

z 1831 roku czy kapliczka przydrożna „Panienka” na lipie obok Wałówki.

ZABRZEG

Zabrzeg początkami swymi sięga XIV wieku. Z czasów świetności wsi pochodzi **Kościół św. Józefa** – jego budowę rozpoczęto w 1786 roku. Na terenie parafii znajduje się również zabytkowa **przydrożna Kapliczka pw. Narodzenia NMP** z 1811 roku przebudowana na murem w roku 1903.

📍 ul. Księdza Janoszki 16, 43-516 Zabrzeg

Na terenie miejscowości znajduje się kilkanaście obiektów zabytkowych – głównie budynków mieszkalnych; początki najstarszych sięgają drugiej połowy XVIII wieku. Szczególnie cenne są **dwa budynki murowane** z pierwszej połowy XIX wieku.

📍 ul. ks. Janoszki 7, 43-516 Zabrzeg

📍 ul. Sikorskiego 68, 43-516 Zabrzeg

DZIEDZICTWO KULTUROWE

Warto wspomnieć o Nagrodzie im. księdza Prałata Józefa Londzina (historyka, działacza społecznego, miłośnika kultury ludowej) wyróżniającej osoby, które swoją działalnością kulturalną, twórczą i społeczną na terenie Powiatu Bielskiego nawiązują do wartości patrona. Już sama nominacja jest wyrazem uznania dla ludzi zaangażowanych w rozwój lokalnych społeczności i cieszących się autorytetem.

Kościół Ewangelicko-Augsburski Zmartwychwstania Pańskiego w Jasienicy

Jasienica

Jasienica – gmina wiejska w powiecie bielskim – należy do euroregionu Śląsk Cieszyński. Powierzchnia gminy wynosi 9170 ha. Liczba mieszkańców: 24 525 osób (dane z 2025 r.). W skład gminy wchodzi 14 sołectw: Bielowicko, Biery, Grodziec, Iłownica, Jasienica, Landek, Łazy, Mazańcowice, Międzyrzecze Dolne, Międzyrzecze Górne, Roztropice, Rudzica, Świętoszówka, Wieszcza.

Historia miejscowości sięga średniowiecza, a pierwsze wzmianki o Jasienicy pojawiły się już w XIV wieku. Przez stulecia wieś rozwijała się jako ważny ośrodek rolniczy i rzemieślniczy regionu, zachowując wiele elementów charakterystycznych dla kultury Śląska Cieszyńskiego.

WARTO ZOBACZYĆ

Najcenniejszym zabytkiem Jasienicy jest Kościół Ewangelicko-Augsburski Zmartwychwstania Pańskiego. Świątynia należy do najważniejszych obiektów sakralnych regionu i stanowi symbol wielowiekowych tradycji protestanckich na Śląsku Cieszyńskim. Wzniesiona pod koniec XVIII wieku, wyróżnia się klasycy-

styczną architekturą oraz bogatą historią związaną z lokalną społecznością ewangelicką. Obok kościoła znajduje się zabytkowy cmentarz z licznymi nagrobkami.

📍 Międzyrzecze Górne 200, 43-385 Jasienica

Warto również zwrócić uwagę na zabytkowy Kościół Rzymsko-Katolicki pw. św. Jerzego. Jego historia związana jest z rozwojem parafii katolickiej w regionie i stanowi ważny element krajobrazu kulturowego Jasienicy.

📍 ul. Kościelna 33, 43-385 Jasienica

WALORY PRZYRODNICZE

Jasienica położona jest w otoczeniu malowniczych wzgórz Pogórza Śląskiego,

Parafia Rzymsko-Katolicka pw. św. Jerzego w Jasienicy

Zamek w Grodźcu Śląskim

które oferują liczne możliwości aktywnego wypoczynku. Okoliczne trasy spacerowe i rowerowe pozwalają podziwiać panoramy Beskidu Śląskiego, Beskidu Małego oraz Kotliny Oświęcimskiej.

Dużą popularnością cieszą się wycieczki do pobliskich sołectw gminy Jasienica, takich jak Międzyrzecze, Rudzica czy Grodziec. Szczególnie interesujący jest Grodziec z zabytkowym zamkiem górującym nad okolicą, który stanowi ważny element turystycznej oferty całej gminy i przyciąga licznych odwiedzających zainteresowanych historią regionu.

📍 ul. Dworska 1, 43-386 Grodziec

KULINARIA

Tradycyjne kołaczki śląskie od pokoleń zajmują wyjątkowe miejsce w kulturze Jasienicy i Jaworza. Wypiekane z ciasta drożdżowego, najczęściej z nadzieniem z sera lub jabłka, przygotowywane na

rodzinne uroczystości, święta i dożynki, są symbolem gościnności oraz lokalnych tradycji.

DZIEDZICTWO KULTUROWE

Tradycje regionu podtrzymuje od lat Zespół Regionalny „Jasieniczanka” – działający przy Gminnym Ośrodku Kultury w Jasienicy. Skupia miłośników lokalnej kultury, którzy kultywują tradycje muzyczne, taneczne oraz kulinarne Śląska Cieszyńskiego i regionu beskidzkiego.

Zespół Regionalny „Jasieniczanka”

Regionalny Zespół „Dudoski”

Regionalny Zespół „Dudoski” od 2013 roku działa przy filii Gminnego Ośrodka Kultury w Międzyrzeczu Górnym. Prezentuje pieśni i tańce ludowe, reprezentując gminę Jasienica na licznych festiwalach i występach w kraju oraz za granicą.

Orkiestry i chóry od lat stanowią ważny element życia kulturalnego gminy. Działają tu m.in. orkiestry dęte z Jasienicy, Mazańcowic, Iłownicy i Międzyrzecza, które uświetniają uroczystości religijne, patriotyczne i lokalne wydarzenia. Aktywnie funkcjonują także chóry parafialne oraz zespoły wokalne, pielęgnujące tradycje muzyczne Śląska Cieszyńskiego.

Corocznie, z końcem maja, odbywa się w beskidzkiej wsi Rudzica **Święto Stracha Polnego** – unikalny festiwal organizowany przez malarza Floriana Kohutę. Wydarzenie to celebrowa „królów pól” i co roku przyciąga tłumy turystów. Or-

Strachy na wzniesieniu przed galerią Floriana Kohuty

ganizowany jest przez GOK Jasienica i **Galerię Autorską Floriana Kohuty „Pod Strachem Polnym”** w Rudzicy.

Galeria „Pod Strachem Polnym” to unikatowe miejsce. Powstała w 1991 roku i słynie z niepowtarzalnej atmosfery i baśniowego klimatu. Leży niedaleko Jasienicy, między Bielskiem a Skoczowem, zatem łatwo tu trafić od strony głównych dróg. Poza obrazami przyciąga tutaj gości także miniskansen, w którym zgromadzone zostały strachy polne będące niegdyś charakterystycznym elementem wiejskiego krajobrazu.

📍 Rudzica 108, 43-394 Rudzica

Gminny Ośrodek Kultury w Jasienicy

📍 43-385 Jasienica 1360

☎ tel.: + 48 (33) 821 20 56

✉ e-mail: gok@gokjasienica.pl

🌐 www.gokjasienica.pl

Neoklasycystyczny pałac dawnych właścicieli Jaworza

Jaworze

Jaworze leży na Śląsku Cieszyńskim, na zachód od Bielska-Białej. Administracyjnie przynależy do powiatu bielskiego i jest siedzibą gminy Jaworze. Powierzchnia gminy wynosi 2132 ha, a liczba ludności 7132 (dane z 2025 r.). Jest to gmina jednowioskowa, składa się z czterech historycznych przysiółków: Jaworze Dolne, Jaworze Średnie, Jaworze Górne, Jaworze Nałęże oraz osady Błatnia. Geograficznie leży na Pogórzu Cieszyńskim i północnej krawędzi Beskidu Śląskiego. Słynie z bogatej historii uzdrowiskowej oraz atrakcyjnych terenów rekreacyjnych.

Gmina Jaworze nie jest podzielona na odrębne sołectwa. Jest to gmina jednowioskowa, co oznacza, że w jej granicach znajduje się tylko jedna miejscowość (wieś Jaworze). Mimo że tworzy jeden organizm, w jej strukturze wyróżnia się tradycyjne przysiółki/dzielnice: Jaworze Dolne, Jaworze Średnie, Jaworze Górne, Jaworze Nałęże, Błatnia (osada).

UZDROWISKOWE TRADYCJE

Jaworze wyróżnia się przede wszystkim

doskonałą lokalizacją oraz bogatą bazą turystyczną. Na terenie gminy znajdują się liczne trasy spacerowe, rowerowe oraz ścieżki dydaktyczne. Kilka szlaków umożliwia górską wędrowkę na okoliczne szczyty i w bardziej odległe rejony Beskidu Śląskiego. Przy tym to gmina o ponad 700-letniej historii. Słynie jako pierwsze w Beskidzie Śląskim (od XIX wieku) uzdrowisko z wodami zdrojowymi i klimatem sprzyjającym leczeniu górnych dróg oddechowych, alergii

Kościół Opatrzności Bożej w Jaworzu

i schorzeń układu narządu ruchu. W za-
bytkowym Parku Zdrojowym można
podreperować zdrowie m.in. przy po-
wstałej kilka lat temu Tężni Zdrojowej.

Z czasów uzdrowiskowej świetno-
ści Jaworza pozostał wspomniany już
Park Zdrojowy im. Józefa Piłsudskiego
z XIX wieku, z alejami spacerowymi i sta-
wem. Warto odnaleźć tu pomnik hra-
biego Maurycego Saint Genois (twórcy
uzdrowiska). To właśnie w parku uloko-
wana jest tężnia solankowa w kształcie
rotundy, przy której do tej pory można
wdychać bogatą w minerały solankę
(tzw. mikroklimat morski).

📍 ul. Koralowa, 43-384 Jaworze

Wśród zabytków wymienić można Ko-
ściół Opatrzności Bożej z początków
XIX wieku, wybudowany z fundacji Ar-
nolda St. Genois d'Anneaucourt.

📍 ul. Wapienicka 17, 43-384 Jaworze

Tuż obok znajduje się neoklasycystycz-
ny pałac dawnych właścicieli Jaworza
z 1793 roku. Dziś na zespole pałacowy
składają się park, brama i dwie oficyny
ustawione w podkowie.

📍 ul. Pałacowa 1, 43-384 Jaworze

Natomiast Muzeum Fauny i Flory Mor-
skiej i Śródlądowej może poszczycić się
bogata kolekcją eksponatów morskich
i oceanicznych.

📍 ul. Wapienicka 120, 43-384 Jaworze

Budynek „Pod Goruszką”, znany rów-
nież jako Willa Langer, to jeden z naj-
bardziej rozpoznawalnych zabytków
Jaworza. Wybudowany pod koniec
XIX wieku obiekt jest świadectwem
uzdrowiskowej historii miejscowości.

Dzięki prowadzonej właśnie renowacji
odzyskuje dawny blask i w przyszłości

Muzeum Fauny i Flory Morskiej i Śródlądowej

Ławeczka M. N. hr. Saint Genois d'Anneaucourt

będzie pełnił funkcję centrum działalno-
ści kulturalnej oraz edukacyjnej gminy.

📍 ul. Szkolna, 97 43-384 Jaworze

Jaworze jest doskonałą bazą wypadową do
wędrówek pieszych i rowerowych na Bła-
tnią oraz inne szczyty Beskidu Śląskiego.

DZIEDZICTWO KULTUROWE

Zgodnie z położeniem i tradycją ubranie
noszone przez mieszkańców Jaworza od
dawien dawna to piękny strój cieszyński.
Ze Śląska Cieszyńskiego pochodzą tu-
tejsze tradycje i zwyczaje.

Regionalny Zespół „Jaworze” skupia się na
autentycznym przekazie artystycznym,
prezentując tradycyjne pieśni, zwyczaje
oraz tańce ludowe tego regionu, takie jak
polka, świniak czy cieszyński. Występuje
w strojach cieszyńskich, szytych z zacho-
waniem tradycyjnego charakteru stroju.
Zespół powstał jesienią 2003 roku i od po-
czątku działa przy OSP w Jaworzu. Grupa

Regionalny Zespół „Jaworze”

liczy około 20 osób. Oprócz programów
okolicznościowych ma w swoim repertu-
arze śpiewogry: „Smowy u Hanki w Jawo-
rzu” i „Jaworski wiesiel” – obrzęd dożyn-
kowy autorstwa Jana Chmiela, piszącego
wiersze gwarą.

Zespół organizuje spotkania z poezją
i śpiewem w różnych regionach Śląska
Cieszyńskiego. Jest współorganizato-
rem Biesiad Jaworzańskich, Majówek,
Jaworzańskiego Września, Tłustego
Czwartku, gdzie stara się przekazać zwy-
czaje i gwarę przodków. Co roku bierze
udział w Tygodniu Kultury Beskidzkiej.
W 2014 roku w uznaniu zasług uhonoro-
wano go Nagrodą Ministra Kultury i Dzie-
dzictwa Narodowego.

Ośrodek Promocji Gminy Jaworze

📍 ul. Wapienicka 25, 43-384 Jaworze

☎ tel.: + 48 (33) 488 31 16

✉ e-mail: biuro@opgj.pl

🌐 www.opgj.pl

KULTURA WILAMOWSKA

Kultura wilamowska to fenomen na skalę europejską. Bo rzadko kiedy się zdarza, by jedna miejscowość wypracowała sobie w ciągu wieków własny język (niezrozumiały zarówno dla Polaków, jak i Niemców) oraz oryginalne tradycje, odmienne od sąsiednich miejscowości i terenów.

JĘZYK ZNANY TYLKO MIESZKAŃCOM

Język wilamowski – zwany językiem wymysiöeryś, którym posługiwali się pierwsi osadnicy, w ciągu wieków ulegał wpływom różnych kultur i dzisiaj jest niezrozumiały dla większości osób. To mieszanica języków zachodniogermańskich z wpływami staroangielskiego, niemieckiego oraz polskiego. Obecnie posługują się nim tylko autochtoni, ale dzięki staraniom lokalnych miłośników kultury wilamowskiej z roku na rok uczy się go coraz więcej osób. Dobrym przykładem na to, jak brzmi język wilamowski, niech będzie fragment wiersza Floriana Biesika:

*„O dü liwy oldy špröth
Wjyr kuza dejh inda nöh
Byst mej wat wi giel
Misa wir ou andry ljyn
Dejh wela wer inda hjyn
Bocufs end fur welt”.*

*„O ty nasz stary, kochany języku
Mówimy tobą jeszcze ciągle
Jesteś więcej warty niż pieniądze
Musimy się uczyć też innych języków
Ale Ciebie chcemy słyszeć
Aż do końca świata”.*

WIELE ODMIAN STROJU

Tak jak językiem wilamowskim posługują się właściwie tylko mieszkańcy Wilamowic, tak i tradycyjny strój Wilamowian obowiązuje jedynie w granicach miasta. Jest niezwykle barwny i ma wiele odsłon, ale w postaci znanej dzisiaj wykształcił się w drugiej połowie XIX wieku. Można powiedzieć, że łączy tradycje zachodnioeuropejskich osadników z lokalną modą. Co więcej, Wilamowianki zakładały inny wariant ubrania w zależności od okazji. Inaczej wygląda odświętny ubiór mężatki, inaczej panny. Jeszcze inny był strój codzienny wyjściowy, który różnił się od roboczego. Ten aspekt, związany z wie-

Strój wilamowski

łością kompletów ubrań w zależności od okazji, najbardziej odróżnia strój wilamowski od innych strojów ludowych z terenów Polski.

WILAMOWSKI ŚMIERGUST

Najbardziej barwnym, a przy tym żywiołowym obrzędem kultury wilamowskiej jest śmiergust. Kto nie widział tego zwyczaju ani razu, musi przyjechać w Łany Poniedziałek do Wilamowic. Od świtu kawalerowie w ręcznie uszytych, kolorowych strojach z frędzlami i w papierowych maskach na twarzach chodzą po mieście w grupach i odwiedzają młode Wilamowianki. Wszyscy gromadzą się

potem na rynku, gdzie w wannie zanurzone są nieszczęsne panny. Całemu widowisku towarzyszy dużo śmiechu, pisku oraz radosnych okrzyków.

KUCHNIA WILAMOWSKA

Od zawsze opierała się na produktach regionalnych. Za najbardziej charakterystyczne dla lokalnej kuchni danie, które do dziś można zjeść w Wilamowicach, uznaje się „śüsterpop”, czyli jajecznicę wilamowską z mlekiem i mąką. Będąc w Wilamowicach, warto też spróbować klusek wigilijnych z ciasta drożdżowego, kształtem przypominających małe bułeczki. Można je kupić w lokalnych sklepikach.

Wilamowski śmiergust

Nowy rynek w Wilamowicach

Wilamowice

Jedynie miasto w Polsce, które może pochwalić się własnym, odrębnym językiem, rozumiałym tylko dla mieszkańców, i to nielicznych. Pod względem geograficznym miejscowość leży w Kotlinie Oświęcimskiej, na pograniczu Śląska i Małopolski. Administracyjnie należy do powiatu bielskiego i znajduje się w województwie śląskim. Zajmuje powierzchnię 10,4 km², Liczba mieszkańców: 3200 (dane z 2025 r.). W skład gminy wchodzi następujące sołectwa: Dankowice, Hecznarowice, Pisarzowice, Stara Wieś, Zasole Bielańskie.

Historia Wilamowic liczy blisko 800 lat, a kultura ich mieszkańców jest wciąż żywa, co świetnie widać podczas różnych świąt, gdy mieszkańcy zakładają tradycyjne wilamowskie stroje. Historycznie Wilamowianie znani byli przede wszystkim z handlu, nawet wtedy, gdy była to mało popularna profesja wśród

mieszkańców sąsiednich osiedli wiejskich. Wszystko wskazuje na to, że mieli do tego szczególny talent, zwłaszcza w sprzedaży płótna. W czasach PRL-u przylgnęła do Wilamowian nazwa „kapuściorze”, a to za sprawą kapusty, którą w tym okresie tu uprawiano i oczywiście sprzedawano.

Kościół Przenajświętszej Trójcy w Wilamowicach

WARTO ZOBACZYĆ

Miasto do dziś zachowało zabytkowy układ urbanistyczny z rynkiem, XIX-wiecznym ratuszem, neobarokowym Kościołem pw. Przenajświętszej Trójcy (Sanktuarium Świętego Arcybiskupa Józefa Bilczewskiego).

📍 ul. Ignacego Paderewskiego 9, 43-330 Wilamowice

Skarbnicą wiedzy o lokalnej kulturze, języku, stroju i obrzędach jest Muzeum Kultury Wilamowskiej, które powstało w 2024 roku. Głównym zadaniem Muzeum jest zbieranie i dokumentacja pamiątek po przodkach oraz dbałość o zachowanie i popularyzację wilamowskiej kultury.

📍 ul. Więźniów Oświęcimia 19, 43-330 Wilamowice

DZIEDZICTWO KULTUROWE

Ostoją wilamowskiej kultury był przez lata i jest nadal Zespół Regionalny „Wilamowice”, który nawet w najtrudniejszych czasach promował lokalne stroje, tradycje i zwyczaje.

Działa do dziś i często występuje podczas różnych festiwali folklorystycznych, a w Wilamowicach można ich zobaczyć podczas cyklicznej imprezy „Wilamowskie Śmiegusty”, organizowanej przez Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury w Wilamowicach.

Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury w Wilamowicach

📍 ul. S. Staszica 2, 43-330 Wilamowice

☎ tel.: +48 (33) 845 73 45

✉ e-mail: mgok@wilamowice.pl

🌐 www.mgok.wilamowice.pl

Zespół Regionalny „Wilamowice”

SŁOWACJA: ŻYLIŃSKI KRAJ

Kraj żyliński to jeden z ośmiu regionów (krajów) Słowacji. Od strony północnej graniczy z Polską, od strony zachodniej z Republiką Czeską. To także jeden z ciekawszych ośrodków słowackiego folkloru, wyróżniający się unikalną architekturą, muzyką i tradycjami pasterskimi (kultura wołoska). Najcenniejsze przykłady tego dziedzictwa można oglądać w tradycyjnych wioskach, skansenach oraz podczas corocznych festiwali folklorystycznych.

Prawie 7 tysięcy km² powierzchni zamieszkiwanych jest przez niecałe 700 tysięcy osób. Sporą część kraju zajmują jednak góry (przede wszystkim Karpaty Zachodnie), które tworzą malowniczy krajobraz oraz gwarantują wiele możliwości turystycznych. Stolicą regionu jest Żylina. Administracyjnie kraj po-

dzielony jest na 11 powiatów, z których największe to: Bytča, Czadca oraz Dolny Kubin. Region słynie także z uzdrowisk: w Rajeckich Teplicach u podnóża Małej Fatry, gdzie leczy się choroby układu ruchowego, oddechowego czy nerwowego, w Turczańskich Teplicach słynących z wód termalnych i w Lúčky,

Vlkolínec – żywy skansen na słowackim Liptowie

Zamek Budatín w Žilinie

specjalizującym się w leczeniu schorzeń ginekologicznych.

ZAMKI KRAJU ŽYLIŇSKIEGO

Początków kraju żylińskiego szukać można już w czasach państwa wielkomorawskiego, po którego upadku (w XII wieku) znalazł się on w posiadaniu Królestwa Węgier. Ślady tej historii pozostały do dzisiaj – warto je zobaczyć i bliżej zapoznać się z dziejami i kulturą tego obszaru.

Wędrówkę po zamkach zaczynamy od Zamku Budatín w Žilinie – imponującej budowli, którą chronią rzeki Wag i Kisuca. Wybudowana w drugiej połowie XIII wieku, pełniła rolę zamku warowni. Inną budowlą nad rzeką Wag jest Stary hrad (czyli Stary Zamek), dziś malownicze, trudno dostępne ruiny średniowiecznej twierdzy leżące na Wzgórzu Domaszyńskim, naprzeciwko bardziej

znanego Zamku Strečno z XIV wieku, wielokrotnie przebudowywanego w wiekach późniejszych (głównie XV i XVI). Nieco starszy, bo z XIII wieku jest romański (pierwotnie) Hričovský hrad położony w Górach Strażowskich na stromej skale ponad doliną rzeki Wag.

Najbardziej znaną budowlą kojarzącą się z tym regionem jest Zamek Oravsky, niesamowita forteca zbudowana na 112-metrowej skale nad brzegiem rzeki Orawy. Wydaje się przyklejony do stromej, ponad 100-metrowej skały (ponad wsią Oravsky Podzámok) i jest jednym z najchętniej odwiedzanych przez turystów zamków Słowacji. W salach zamkowych prezentowane są zbiory historyczne, przyrodnicze i etnograficzne, które w sposób bardzo dokładny przedstawiają dzieje i kulturę Orawy; odbywają się tu też koncerty, spektakle, warsztaty i festiwa-

Zamek Oravsky

Zamek Bytčiansky

le, które ożywiają tę starą twierdzę i tworzą niesamowitą atmosferę.

Z kolei najwyżej położonym zamkiem na Słowacji (993 m n.p.m.) jest Zamek Liptovský. Wzniesiony na szczycie Sestrč w Górach Choczańskich nagradza wędrowców przepiękną panoramą na Tatry Zachodnie i Liptów.

Zamek Bytčiansky to wspaniały renesansowy kompleks zamkowo-palacowy w centrum Bytczy, oddalony o około 50 km na południe od Cieszyna. Słynie z unikalnego Pałacu Ślubów z 1601 roku oraz bogatej historii rodu Thurzo.

ARCHITEKTURA SAKRALNA

Do najbardziej znanych obiektów regionu należą drewniane kościoły protestanckie w Świętym Krzyżu (Svätý Kríž), Twardoszynie, Leštínach i Istebnym. Zgodnie ze zwyczajem do budowy kościołów ar-

tykularnych (protestanckich) nie można było użyć ani kamienia, ani żelaza. Kościoły te nie mogły mieć wież, dzwonów, a wejścia do nich musiały być zwrócone w kierunku przeciwnym do miejscowości.

Drewniany Kościół Artykularny w Svätý Kríž jest jednym z pięciu zachowanych kościołów tego typu na Słowacji i ważnym ewangelickim zabytkiem kultury. Zbudowany w 1693 roku, rozbudowany w 1774 roku, zachwyca barokowym wnętrzem z ołtarzem, amboną i malowidłami emporowymi. Dumą Tvrdošína (Twardoszyna) i jego najstarszym zachowanym zabytkiem jest gotycki drewniany Kościół Wszystkich Świętych na cmentarzu miejskim. W 2008 roku został wpisany wraz z kolejnymi siedmioma drewnianymi kościołami Łuku Karpackiego na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Na liście tej znalazły

Zamek Strečno

Čičmany – wieś na Słowacji w kraju žyľiňski

się również drewniana świątynia ewangelicka z 1688 roku. Całe jej wnętrze jest bogato malowane, a wyposażenie pochodzi z XVII i XVIII wieku.

KULTYWOWANIE DZIEDZICTWA

Žyľiňski kraj to także skarbnica zabytków kultury ludowej. W regionie tym warto zwrócić uwagę na skanseny oraz wsie, które ukazują życie dawnych mieszkańców. Często organizowane są w nich różnorodne plenerowe imprezy folklorystyczne, koncerty.

Najsłynniejszym (wpisanym na listę UNESCO) jest **Vlkolínec**. Trudno go zresztą uznać za skansen, jest raczej żywym rezerwatem architektury liczącym 45 tradycyjnych liptowskich chat (w jednej z nich urządzono muzeum). W drewnianych, pomalowanych na różne kolory domach wciąż mieszkają ludzie, którzy pielęgnują tradycje. Jedynym murowa-

nym budynkiem we wsi jest barokowo-klasycystyczny **Kościół Zjawienia Panny Marii** z roku 1875.

Čičmany to malowana wieś, w której znajdziemy ponad 130 budynków ozdobionych ludowymi wzorami. Drewniane domy pomalowane na ciemno ozdobione są białym ornamentem. Wioska nie jest wpisana na listę UNESCO (jak błędnie podają media), jednak na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Słowacji w 2013 roku wpisano unikatową geometryczną ornamentykę chat.

W Pribylinie mieści się **Muzeum Wsi Liptowskiej**. Położone u podnóża Tatr Zachodnich prezentuje unikalną architekturę ludową, uratowaną przed zatonięciem w wodach sztucznego zbiornika Liptovská Mara (Liptowska Mara).

Drewniany Kościół Artykularny w Svätý Kríž

Muzeum Wsi Liptowskiej w Pribylinie

Muzeum Wsi Liptowskiej wyróżnia się na tle innych skansenów przede wszystkim formą zabudowy i rodzajem obiektów: prezentuje średniowieczną osadę plus dwa bezcenne obiekty murowane z czasów średniowiecza.

We wsi Zuberec-Brestova, pięknie położonej u wylotu Doliny Rohackiej, otwarto **Muzeum Wsi Orawskiej**, gdzie zgromadzono około 60 różnorodnych obiektów z całej Orawy (m.in. chaty sołtysów, dworki ziemiańskie, budynki gospodarcze i sakralne). Położone na wysokości około 850 m n.p.m. na Polanie Brestowej w tatrzańskiej Dolinie Zuberskiej, stanowi jeden z najbardziej malowniczych przykładów architektury ludowej w tej części Europy.

Kulturę drugiej podgrupy etnicznej kraju žyľiňskiego reprezentuje **Muzeum Wsi Kysuckiej** w miejscowości Nova Bystrica-Vycholovka (nieдалеко Nowej Bystrzycy), gdzie oprócz budynków można podziwiać historyczną kolej leśną z początku XX wieku. Założone w 1974 roku, uratowało cenne zabytki architektury ludowej przed zalaniem podczas budowy zbiornika wodnego. Oferuje wgląd w styl życia na Kysucach w XIX i XX wieku.

Za największy na Słowacji skansen uznaje się **Muzeum Wsi Słowackiej w Martynie**. Na obszarze 15,5 ha rozmieszczone są 143 obiekty o charakterze mieszkальnym, gospodarczym, technicznym, społecznym i sakralnym. Reprezentują one regiony: Orava, Turiec, Liptów, Kisuca-Podjavorňany. W ramach programu „Rok etnograficzny” prezentowane są tu: tradycyjna sztuka ludowa, rzemiosło, zwyczaje i folklor, a imprezy odwołują się do tradycji poszczególnych regionów.

Muzeum Wsi Orawskiej w Zuberec-Brestovej

nów (np. „Wielkanoc na wsi”, „Stawianie moja”, „Jarmark na św. Michała”, „Boże Narodzenie na wsi”).

Oczywiście miejsc, w których przybliża się lokalną kulturę, jest dużo więcej. Warto wspomnieć o miejscowości **Terchová** – rodzinnej miejscowości Janosika, stanowiącej epicentrum słowackiego folkloru góralskiego. Terchowska muzyka dudowa i śpiew są tak unikalne, że zostały wpisane na listę UNESCO w 2013 roku. Wyróżnia się wielogłosowym śpiewem, żywiołowymi tańcami oraz grą na tradycyjnych instrumentach w małych kapelach.

Muzyka jest przekazywana ustnie z pokolenia na pokolenie, stanowiąc silny wyznacznik tożsamości lokalnej społeczności. Jej sercem jest odbywający się w Terchovej **Międzynarodowy Festiwal „Dni Janosikowe”** (Jánošíkove dni).

UNIKALNE RZEMIOSŁA

Do dziś zachowało się druciarstwo – tradycyjne rzemiosło wędrowne, wywodzące się z ubogich terenów Kysuc i Horné Považie. Rozwijało się od XVIII wieku jako odpowiedź na biedę w górskich wsiach, takich jak Wielkie Równie, Długie Pole czy Kolarowice. Wędrowni druciarze ze Słowacji przemierzali cały świat, zdobywając uznanie dzięki ręcznemu przetwarzaniu i łączeniu drutu z ceramiką, drewnem oraz blachą. Największa i najważniejsza na świecie kolekcja poświęcona tradycyjnemu słowackiemu druciarstwu znajduje się w Zamku Buda-

Wyroby tradycyjnego druciarstwa na Zamku Budatin

Pirohy

tín w Żylinie, będącym główną siedzibą **Muzeum Regionu Poważskiego**.

TRADYCJA ZE SMAKIEM

Tradycje kulinarne żylińskiego kraju opierają się na produktach z owczego mleka (bryndza, żentycza), ziemniakach i kapuście. Główną rolę odgrywają legendarne „bryndzové halušky” – klusieczki z tartych ziemniaków wymieszane z bryndzą i okraszone chrupiącymi skwarkami z wędzonego boczku.

Równie popularne były „pirohy” czy „zlieňance” (lokalne placki z Kysuc i terenów przylegających do Beskidów) oraz słynne regionalne sery parzone. Do tradycyjnych zup zalicza się natomiast „demikát” – gęstą zupę z bryndzy, często z dodatkiem ziemniaków, jajka na twardo i szczypiorkiem oraz kapustnicę, czyli słowacki odpowiednik polskiego bigosu lub kapuśniaku.

MUZYKA LUDOWA

Muzyka ludowa kraju żylińskiego to niezwykle bogaty folklor łuku karpackiego. Charakteryzuje się wykorzystaniem unikalnych instrumentów pasterskich oraz wpływami kultury włoskiej. Wydzielić tu można subregiony, takie jak Kysuce, Orava, Liptów czy Terchová (słynąca z muzyki wpisanej na listę niematerialnego dziedzictwa UNESCO). Ludowe kapele opierają się na smyczkach (skrzypce, kontrabas) oraz tradycyjnych instrumentach dętych, takich jak fujara – wielki instrument z rodziny fletów prostych, wydający głębokie, alikwotowe dźwięki czy dudy (gajdy) – tradycyjny instrument dudziarski, trombita – kilkumetrowy drewniany róg sygnałowy. W śpiewie dominuje wielogłosowość, specyficzne techniki wokalne i archaiczne pieśni zbójnickie.

Kapustnica

Zespół Regionalny Stavbar z Žiliny, Słowacja

ZWYCZAJE I OBRZĘDY

Lokalne zwyczaje łączą dawne wierzenia pasterskie z obrzędami chrześcijańskimi, do dziś będąc ważną częścią życia mieszkańców. Wyznaczają je pory roku i kalendarz kościelny. Karnawał „Fašiangy” – od Trzech Króli do Środy Popielcowej, to czas hucznych zabaw, świniobicia oraz barwnych pochodów przebierańców. Tradycje te są bardzo żywe m.in. w okolicach Małej Fatry i w Tepliczce nad Wahem. Z kolei z Wielkanocą związany jest rytuał smagania kobiet witkami wierzbowymi „šibačka” i oblewania ich wodą. Tradycyjne wzory i unikalne techniki malowania pisanek (np. zdobienie słomą czy trawieniem) można poznać podczas kiermaszów wielkanocnych w skansenach takich jak Muzeum Wsi Słowackiej w Martinie.

Zarówno na Kysucach, jak i Oravie w dzień św. Katarzyny czy św. Łucji odprawiano rytuały mające na celu ochro-

nę przed złymi mocami. „Lucie” w białych szatach wymiatały kąty domów miotłami, by odgonić choroby i biedę.

Wszystkie te zwyczaje przywracają do życia wydarzenia folklorystycznie regularnie odbywające się w regionie. We wspomnianej już Terchovej organizowane jest co roku Święto Janosika – ogromny międzynarodowy festiwal folklorystyczny, gromadzący kapele ludowe, grupy śpiewacze i rzemieślników.

Najstarszym festiwalem Słowacji jest Festiwal Východná odbywający się w regionie Liptów. To przegląd najlepszych krajowych i zagranicznych zespołów folklorystycznych oraz tradycyjnej kultury ludowej. Festiwal jest organizowany od 1953 roku zwykle w pierwszy weekend lipca i przyciąga blisko 70 tysięcy odwiedzających.

Góralski karnawał (Fašiangy)

GÓRALE ORAWSKY

Orava to historyczno-geograficzny region w kraju żylińskim przy granicy z Polską. Nazwę zawdzięcza rzece, która przepływa w tej okolicy. Orava obejmuje zarówno obszar położony w północnej Słowacji (powiaty Dolný Kubín, Námestovo i Tvrdošín), jak i przylegający do niego skrawek południowej Polski (tzw. polska Orawa). Słowacka część Orawy to popularny cel turystyczny, słynący z bogatej przyrody, malowniczych szlaków oraz zabytków architektury ludowej.

Cała słowacka Orava składa się z trzech powiatów (okresy): Dolný Kubín, Námestovo i Tvrdošín. Jednak „kulturowy” podział, używany przez mieszkańców rozdziela region na dwie części: Dolną Oravę – z ośrodkiem w Dolnym Kubinie i Górą Oravę (centra: Námestovo i Tvrdošín) o charakterze bardziej „góralskim”, także ze względu na tradycje pasterskie.

Region może pochwalić się ciekawą i zaskakująco bogatą historią, która nierozdzielnie związana jest z historią Węgier i Polski. W średniowieczu Orava stanowiła część pierwszego słowiańskiego państwa na tych terenach – Wielkich Moraw. Po jego upadku obszar przeszedł pod panowanie Węgier, w XVI wieku znalazł się w rękach Habsburgów, a w początku następnego wie-

ku stał się własnością rodu Thurzo. Pamiętką tych burzliwych czasów jest Zamek Orawski – jeden z najbardziej imponujących zabytków Europy Środkowej.

Z przyrodniczego punktu widzenia kraj żyliński dysponuje nieomal wszystkim. Mała Fatra, Wielka Fatra, Choczańskie Wierchy a przede wszystkim Tatry Zachodnie oraz Tatry Niskie są rajem dla wielbicieli turystyki pieszej i rowerzystów. Najchętniej odwiedzane są udostępnione dla zwiedzających jaskinie, jeziora zaporowe oraz parki wodne.

GWARA

29 stycznia 2025 roku Górale zostali oficjalnie uznani za 15. mniejszość narodową na Słowacji. Nic dziwnego – mieszkańcy Orawy mówią swoją gwara i kultywują

Strój Górali Orawskich

wielowiekowe tradycje ludowe. Gwara na Oravie po słowackiej stronie to bardzo ciekawa sprawa, bo nie jest to jeden „dialekt orawski”, tylko cała grupa silnie zróżnicowanych gwar góralskich i środkowo-słowackich przejściowych.

Podział przebiega zgodnie z tradycyjnym rozdzieleniem na Górną Oravę, gdzie zachowały się silne gwary góralskie z cechami „karpackimi”. Charakteryzuje się twardą, wyraźną wymową, archaicznymi formami gramatycznymi, różnicami w samogłoskach (zwężenia, zmiany „o” → „uo” itd.), a słownictwo często różni się od standardowego słowackiego. Język Dolnej Orawy (np. Dolný Kubín, Zázrivá, Istebné) zbliżony jest do standardowego słowackiego, jest mniej „twardy” i widać w nim więcej wpływów miejskich i literackich.

ORAWSKI STRÓJ

O podobnym podziale można mówić w przypadku tradycyjnego stroju ludowego. Wytwarzany był głównie z materiałów, które powstały najczęściej w gospodarstwach z tego, co oferowała natura: lnu, konopi, welny.

I tak w Oravie Górnej wydzielić można kilka grup obejmujących: Obce Oravská Lesná, Mutné, Novotń, Oravská Polhora,

Rabča, Rabčice, Sihelné, Veselé – część ta sąsiaduje z Kysucami i ma z tą grupą etniczną wspólne elementy. Ubiór kobiet charakteryzował się farbowanymi spodnicami z zielonym wzorem. Mężczyźni nosili białe, haftowane koszule, białe, płócienne spodnie z czarnym sznurowaniem wokół dwóch rozcięć oraz czarną, płócienną kamizelkę.

Obce Hladovka a Suchá Hora – we wschodniej części regionu, blisko polskiej granicy, zachowały się stroje, które uważamy za typowo góralskie, a które mają wiele wspólnego ze strojami górali z polskich i słowackich wsi po wschodniej stronie Tatr (Ždiar, Lendak). Charakterystyczną cechą męskiego ubioru jest przede wszystkim kapelusz zdobiony na rondzie muszlami i piórami orła lub jastrzębia.

Do tego mężczyzna nosił bogato zdobione portki, wyszywane kożuszek oraz Wałaska „siekerka”. Ubiór kobiet był prostszy: składała się na niego biała, ażurowa koszula z długim rękawem i gorset haftowany dużymi, kolorowymi ornamentami kwiatowymi. Czepce przestały być noszone po I wojnie światowej; zostały jedynie kaszmirowe chusty.

Obce juhozápadne od Námestova (Babín, Bobrov, Hruštín, Jasenica, Lok-

ca, Vaňovka, Vasiľov) stroje mają dużo wspólnego ze strojami z dolnej części Oravy. Ubiory kobiet charakteryzują się gorsetem „bruslák”, starsze modele były z ciemnego kaszmiru z bogatym wiązaniem.

Starszym typem czepca z początku XX wieku był czepiec z białą koronkową opaską „cipki”. Nowszy był wykonany z brokatu, obszyty wstążkami i perłami. Zakładała go młoda mężatka, która nosiła go przez miesiąc lub dwa po ślubie. Strój męski przypominał dolnoorawski.

ORAVA DOLNA

Charakterystyczną cechą stroju kobiecego Oravy Dolnej był biały czepiec

– „ketiš”, który zmieniał formę i materiał od połowy XIX wieku. Składał się z denka i szerokiej przedniczki, która była przyszywana do denka tylko nad czołem i swobodnie zwisała po bokach twarzy. Najstarsze czepce były wykonywane z domowych nici, gęsto haftowane. Poprzez wypełnianie i usuwanie oczek na siatce, powstawały geometryczne ornamenty.

Pod koniec XIX wieku pozostawiano więcej pustych oczek, haft stał się lżejszy, zdobienia bardziej wyraziste, aż w końcu zmienił się materiał siateczki (bawełna) i technika haftu.

W XIX wieku materiał bazowy również uległ zmianie – przód wykonano z tiulu, na którym haftowano kwiatowe ornamenty, przewlekane przez maleńkie tiulowe oczka. Ostatnim etapem powstawania kapelusza są opaski na głowę robione na szydełku lub z zakupionej koronki.

Dla męskiego ubioru typowe były białe sukienne spodnie z wyraźnym zielonym sznurowaniem wokół dwóch górnych i dolnych rozporków. Różne rodzaje wierzchnich, sukiennych płaszczy, do których oprócz białego używano także brązowo-czarnego sukna, zdobiono sznurowaniem w kolorze zielonym i czer-

wonym. Częścią męskiego stroju, która noszona jest do dziś także do ubioru miejskiego, jest czapka „oravka” ze skórzanym denkiem, podszyta i obszyta futrem, którą można naciągnąć na uszy.

Wsie Bysterec, Jasenová, Vyšný Kubín, Leštiny, Medzihradné i Zászkalie były w przeszłości miejscowościami szlacheckimi; strój był podobny do dolnoorawskiego, jednak używano droższych materiałów, a kobiece czepce były małe i przylegające do głowy.

Wieś Zázrivá leży w sąsiedztwie Terchovej, bardziej oddalona i geograficznie odizolowana od pozostałych wsi orawskich. Dlatego powstał tam odrębny wariant dolnoorawskiego stroju ludowego. Starsi ludzie noszą tam strój ludowy do dziś.

MUZYKA LUDOWA

Tradycyjna muzyka orawska z regionu Oravy to część folkloru góralskiego Karpat, w której zachowały się dawne formy muzyczne. Muzyka ta rozwijała się w środowisku pastersko-rolniczym, gdzie przez wieki spotykały się wpływy słowackie, polskie, węgierskie oraz wołoskie. Dzięki temu ma ona charakter pograniczny – nie jest jednolita, lecz łączy różne tradycje muzyczne regionu.

Muzyka towarzyszyła codziennemu życiu: pracy w polu, wypasowi owiec, weselom, świętom religijnym i obrzędowi rodzinnym. Przekładało się to na repertuar – ważne miejsce zajmują pieśni: miłosne, pasterskie, weselne, kolędy i pieśni obrzędowe.

Pieśni ludowe opierały się na powtarzalnych motywach, czasem o „góralskim” charakterze, z ozdobnikami i śpiewem w naturalnej, ludowej manierze. Do tańca przygrywały zwykle skrzypce, bassetle, czasem akordeon i instrumenty typowo pasterskie, np. piszczałki i dudy.

Do najpopularniejszych tańców zaliczyć można **polkę** – szybki, skoczny taniec w parze o żywym rytmie, bardzo popularny w całych Karpatach, i oczywiście czardasz – który potwierdza wpływ węgierskie na tym terenie. Pojawiała się też wiejska wersja **walca** oraz **odzemek** „odzemok” – tradycyjny taniec męski, solowy lub grupowy, charakterystyczny dla Słowacji i górali.

Pokazuje on siłę, zwinność i umiejętności tancerza (skoki, przysiady, obroty). To taniec związany z tradycją pasterską i obyczajami góralskimi, więc mocno łączy muzykę z życiem codziennym mieszkańców Oravy.

Strój Górali Kysuckich

GÓRALE KISUCCY

Region Kysuce leży w północno-zachodniej Słowacji, w dorzeczu rzeki Kysucy. Jego nazwa pochodzi od rzeki i jest nazwą zwyczajową, związaną bardziej z regionem geograficznym i etnograficznym niż historycznym.

Geograficznie teren ten zajmują porośnięte lasami wzgórza i góry, a różnice wysokości sięgają od 323 m n.p.m. w „Kysuckiej bramie” do 1236 m n.p.m. (szczyt Wielkiej Raczy). Choć klimatycznie Kysuce należą do strefy umiarkowanej, to warunki zawsze były tu ciężkie – śnieg utrzymuje się w górach do 100–110 dni w roku. Dzięki temu w regionie panują dobre warunki do uprawiania sportów zimowych i aktywnego wypoczynku.

FOLKLOR

Folklor na Kysucach to żywa tradycja, prześięknięta surowym życiem przodków, góralską kulturą i specyficznymi strojami. Dominuje w nim tradycyjna muzyka, ludowe zwyczaje i rzemiosło, które najlepiej poznać na lokalnych festynach i w skansenach. Szczególnie ważną rolę w ochronie dziedzictwa kulturowego pełni leżące w bezpośrednim sąsiedztwie granicy słowacko-polskiej, w pobliżu wsi Nová Bystrica, Muzeum kysuckiej dediny w Vychylovce, gdzie re-

gularnie odbywają się festiwale folklorystyczne, np. Folklorný festival Jánošík & Ondráš Folk Fest. Goral Festival in Skalité – Kysuce (Festiwal Góralski), organizowany we wsi Skalité, to kolejne wydarzenie celebrujące bogatą kulturę, tradycję, muzykę i stroje górali z regionu Kysuc, nieco podobne do Festiwalu Folkloru Górali Polskich, który odbywa się w Żywcu w ramach Tygodnia Kultury Beskidzkiej.

Wśród innych imprez warto wymienić Korňanską studničkę we wsi Korňa, gdzie na scenie spotykają się zespoły folklorystyczne i kapele ludowe z Kysúc, Oravy, Liptova, Turca i Horného Považia oraz Festiwal Beskidzki w Turzovce (Beskydské slávnosti v Turzovke) zamykający „Turzovskie leto”.

DIALEKTY NA KYSUCE

Dialekty kysuckie są niezwykle interesujące i zróżnicowane pod względem językowym. Ze względu na położenie na

Folklórny festival Jánošík & Ondráš Folk Festival

po granicę Słowacji, Polski i Czech zawierają elementy różnych systemów językowych. W obrębie regionu dzielą się na dwa podstawowe obszary: gwara dolnokisucka – rozpowszechniona w południowej części regionu (powiat Kysucké Nové Mesto), która bliższa jest dialektom zachodniosłowackim, i gwara górnokisucka i góralska – spotykane we wsiach na północy (powiat czadecki, zwłaszcza Skalité, Čierne, Oščadnica, a Svrčinovec).

STRÓJ LUDOWY

Strój ludowy z Kysuc to odmiana tradycyjnych strojów góralskich północno-zachodniej Słowacji. Charakteryzuje się praktycznością i skromnością, jako że odzwierciedla panującą tu biedę. Dzięki swojej unikatowości strój ludowy Kysuc stał się dumą regionu, a jego oryginalne, zachowane modele ślubne, takie jak te z okolic Turzovki, stanowią dziś cenne eksponaty muzealne.

STRÓJ DAMSKI

Spodnią część stroju kobiety stanowiła halka składająca się z dwóch części: górnej, rozciągającej się od pasa do pachy (góra), oraz doszytej do niej spódnicy („rubáč”). Na halkę zakładano „oplecko”, czyli bluzkę. Jej rękawy zakończone były marszczeniem, spod których wystawały koronki i falbanki. „Sukňa” – spódnica była biała i bardzo szeroka. W zależności od okazji mogła być szyta z różnych materiałów (domowe płótno, adamaszek). Na spódnice kobiety zakładały fartuszek („zástera”). Młode dziewczęta nosiły także gorset („živôtik”) z jedwabnego brokatu, kwiatowego atlasu lub czarnego aksamitu z drobnymi kwiatkami.

Na wierzch zakładano chusty – najpierw płachtę w kształcie pelerynki, zakrywając głowę i ramiona. Jedyną jej ozdobą był czerwony szew, którym łączono były dwie połówki płótna. Zanikła na początku XX wieku, zastąpiona przez płachtę „odievacia”, która dla odmiany zszyta była białą nicią. Odievacia zakrywała większą część ciała, plecy oraz biodra i służyła do ochrony przed zimnem i deszczem.

Odmianą świąteczną chusty było „preštieradlo” – szyte z cienkiego szyfonu, połączone koronką. Kożuch nosiły je-

dyńie bogatsze kobiety. Był brązowy, prosty i sięgał do bioder. Pod koniec XIX wieku pojawiły się krótkie kabaty.

STRÓJ MĘSKI

Już w pierwszej połowie XX wieku tradycyjny strój męski zaczął zanikać, głównie ze względu na częste wyjazdy mężczyzn do pracy za granicę. Składała się na niego koszula ze stójką wykonana z ręcznie tkanego lnu. Do tego noszono lniane szerokie „plátenné gate”. Zostały one częściowo zastąpione lnianymi spodniami w stylu miejskim, noszonymi na początku XX wieku. Inną odmianą były „súkené nohavice” – spodnie z białego, samodzielnego płótna z dwoma rozcięciami z przodu, obszyte czerwonym materiałem i ozdobione sznurami. Na górę młodzi mężczyźni zakładali czarną lub czerwoną kamizelkę „vesta”, którą po wojnie zastąpiły czarne kamizelki w miejskim stylu.

Najbardziej popularnym okryciem wierzchnim była gunia (płaszcz), zwykle ciemnobrązowa, sięgająca kolan i szyta z jednego kawałka sukna, ozdobiona z przodu kolorowymi sznurami. „Kabát guňok” pojawił się po I wojnie światowej. Na głowę mężczyźni zakładali kapełuszki z rondem wywiniętym do góry, obszyte czarną wstążką.

Obuwie było typowo góralskie – na co dzień noszono kierzpce, do nich zakładano onuce „kustónki”. W zimie mężczyźni ubierali krótkie kapcie „kopitá”, które wykonane były z białego sukna. Kobiety natomiast nosiły białe, robione na drutach wełniane pančuchy „noga-vički”. Nogawiczki kupowały w sąsiednim regionie na Śląsku.

MUZYKA

Instrumenty ludowe górali z Kysuc tworzyły bogaty i bardzo charakterystyczny świat dźwięków, który wyrastał z pasterskiego trybu życia i bliskiego kontaktu z naturą. Pierwsze pojawiły się pasterskie piszczałki i fujarki, używane przez pasterzy do grania prostych melodii w górach i na halach. Szczególne miejsce zajmowała „koncovka” – bezotworowy flet, na którym gra się poprzez zmianę siły oddechu. Ważną rolę

Topienie Moreny

w muzyce Kysuc odgrywały także gajdy, czyli dudy, które wykorzystywano zarówno podczas codziennego muzykowania, jak i przy okazji uroczystości czy tańców. Z czasem do tradycyjnego instrumentarium dołączyły skrzypce, które stały się podstawą wiejskich kapel, często wspierane przez basetłę lub kontrabas.

Również lokalne tańce wyrastały z kultury pasterskiej i góralskiej. Najpopularniejsze formy to dynamiczny taniec zbójnicki, skoczne tańce w parach oraz obrzędowe korowody powiązane ze świętami (np. majáles, priadky czy topienie Moreny). Najbardziej znanym tańcem jest „odzemok”, który występuje też w sąsiednich regionach Karpat, ale na Kysucach przyjął lokalny charakter.

TRADYCJE I ŚWIĘTA

Na terenie Kysuc zachowało się wiele tradycyjnych zwyczajów, które kultywuje się do dziś. „Lucky” można było spotkać w dniu św. Łucji (13 grudnia), kiedy to kobiety – ubrane w białe szaty i z zakrytymi twarzami – odwiedzały sąsiadów, symbolicznie wymiatając zło z domów. Boże Narodzenie to oczywiście kolędowanie, tzw. „jasličkári”. Nazwa oznacza „tych od żłóbka” (od słowa „ja-

sličky” = żłóbek), a polegało to na obchodzeniu przez młodych mężczyzn domów sąsiadów z pieśniami i recytacjami. 26 grudnia po domach chodzili z życzeniami połażnicy, a w karnawale „Fašiangy” – przebierańcy.

Wśród najpopularniejszych postaci były: niedźwiedź „medved”, koza (koza), koń, kominarz, cygan, żyd (w dawnym folklorze jako postać teatralna), śmierć, diabeł, panna młoda i pan młody. Zakończeniem karnawału był „pochówek basy” (kontrabas) – chyba najbardziej charakterystyczny finał fašiangów na Słowacji. Do dziś można spotkać fašiangowe pochody w miejscowościach takich jak Čadca, Oščadnica, Skalité czy Turzovka, gdzie mieszkańcy zakładają tradycyjne maski i organizują wspólne zabawy niemal tak jak przed stu laty.

Dzień Świętej Łucji (Lucky)

SZLAKI TURYSTYCZNE POLSKI I SŁOWACJI

Beskidy to jeden z najbardziej malowniczych regionów, ciągnący się przez Polskę, Czechy i Słowację. Region wyjątkowy pod względem etnograficznym, ale też przyrodniczym – nic dziwnego, że przyciąga miłośników gór, pieszych wędrówek, wypraw rowerowych, zarówno latem, jak i zimą. Połączenie malowniczych krajobrazów z nowoczesną infrastrukturą sprawia, że to idealne miejsce do wypoczynku – na łądzie, na wodzie i w powietrzu.

Beskidy to raj dla miłośników pieszych wędrówek. Niezliczone szlaki górskie prowadzą przez gęste lasy, malownicze doliny i urzekające szczyty, oferując widoki, które zapierają dech w piersiach. Autem są nie tylko rozciągające się

tu pasma Beskidu Śląskiego i Małego z setkami kilometrów dobrze oznakowanych szlaków pieszych, ale także dostępność – w góry łatwo można dojechać z większości miast południowej Polski.

Malinowska Skala

Wśród miejsc, które przyciągają przez cały rok tysiące turystów, oprócz gór, do których wiernie wracają wielbiciele trekkingu, są rejony cenne przyrodniczo, jak np. Dolina Górnej Wisły w okolicach Czechowic-Dziedzic, którą objęto ochroną w ramach europejskiej sieci Natura 2000. To raj dla wielu gatunków ptaków, ale też roślinności, także wodnej. Innym tego typu zakątkiem jest Dolina św. Wendelina położona w Rudzicy. Dawniej miejsce to nosiło nazwę Piekło, ponieważ było trudno dostępne, zacienione i rzadko odwiedzane. Obecnie prowadzi przez nie wygodna leśna droga, jednak dolina zachowała swój spokojny i kameralny charakter.

Warto w tym miejscu wspomnieć o Malinowskiej Skale – jednym z najbardziej rozpoznawalnych symboli Beskidu Śląskiego położonym na południe od Szczyrku. To swego rodzaju osobliwość

geologiczna – zbudowana ze zlepieńców spotykanych jedynie tutaj wychodnia skalna w kształcie ambony, z ciekawymi formami wietrzenia. A przy tym wyjątkowo atrakcyjny punkt widokowy na grań Beskidu Śląskiego.

Interesujące zabytki i urokliwe zakątki można znaleźć również w gminie Jasionica. W Bielowicku znajduje się zabytkowy drewniany Kościół pw. św. Wawrzyńca, uznawany za jeden z najcenniejszych przykładów regionalnej architektury sakralnej. W Grodźcu warto zobaczyć historyczny zamek otoczony parkiem krajobrazowym.

📍 84 Bielowicko, 43-386 Świątoszówka

PIESZO

Do najslawniejszych szlaków pieszych Beskidów należą: Główny Szlak Beskidzki, który zalicza się do najdłuższych

Willa Fałatówka w Bystrę

Schronisko PTTK Skrzyczne

szlaków w polskich górach, szlak na Babią Górę prowadzący z Przełęczy Szarcuła na Baranią Górę w Beskidzie Śląskim, gdzie swój początek ma Wisła, czy Mały Szlak Beskidzki, który prowadzi przez Beskid Mały, Beskid Makowski i Beskid Wyspowy.

Centrum regionu i dogodną bazą wypadową do wędrówek jest Bielsko-Biała, ale też i głębiej położone miejscowości powiatu bielskiego. Ze Szczyrku, Bystrę czy Jaworza prowadzą szlaki na Skrzyczne, Klimczok i Błatnią. W Jaworzu rozległy park zdrojowy zachęca do spacerów wśród starodrzewu i roślin wydzielających naturalne olejki eteryczne, podobnie malowniczo wygląda dolina potoku Jasionka, którą z przysiółka Nałęże prowadzi szlak na Błatnią – jeden z najbardziej widokowych szczytów Beskidu Śląskiego.

Niedaleko Szczyrku znajduje się Bystra, znana przede wszystkim z zabytkowej

Willi Fałatówka, związanej z wybitnym polskim malarzem Julianem Fałatem. To miejsce pozwala poznać historię regionu, jak i jego związki z kulturą i sztuką.

📍 ul. Juliana Fałata 34, 43-360 Bystra

Jaworze posiada uzdrowiskowe tradycje, do których nawiązuje nowoczesna tętniąca solankowa. Z Wilkowic można wyruszyć w rejon Magurki Wilkowickiej i Czupla, natomiast z Kóz na Hrobaczą Łąkę. W górach znajdują się liczne schroniska, które zapewniają odpoczynek i możliwość podziwiania beskidzkich panoram.

Kościół pw. św. Wawrzyńca w Bielowicko

Wiślana Trasa Rowerowa

Ciekawą propozycją dla turystów odwiedzających Jaworzę jest Szklany Szlak. Trasa została wytyczona na pamiętkę działającej tu w XIX wieku huty szkła, która odegrała ważną rolę w rozwoju miejscowości. Oznakowana ścieżka prowadzi początkowo doliną Jasionki, a następnie wspina się przez bukowe lasy na stoki Błatniej. Wędrówka pozwala nie tylko poznać historię regionu, ale również podziwiać piękno beskidzkiej przyrody.

Nie można oczywiście zapomnieć o Skrzyczem – najwyższym szczycie Beskidu Śląskiego (1257 m n.p.m.) i centrum turystyki aktywnej w regionie. Krzyżują się tutaj liczne szlaki piesze, rowerowe oraz trasy przeznaczone dla miłośników zjazdów górskich. Ze szczytu rozciąga się imponująca panorama obejmująca Beskid Śląski, Beskid Mały, Kotlinę Żywiecką

oraz najwyższe szczyty Beskidu Żywieckiego. Przy dobrej widoczności można dostrzec również Tatry.

Na szczyt prowadzi kolej linowa, jest więc łatwo dostępny również dla rodzin z dziećmi, choć i one – w miarę możliwości – mogą skorzystać ze szlaku pieszego. Odpoczynek zapewni schronisko turystyczne na Skrzyczem, a widoki – platforma widokowa. Tu też znajduje się jeden z najbardziej charakterystycznych punktów w Beskidzie Śląskim – wieża przekaźnikowa wznosząca się na wysokość 87 m ponad szczyt.

Po stronie słowackiej także wytyczono wiele atrakcyjnych tras. Popularne są wycieczki na Babią Górę z Oravskiej Polhory oraz wędrówki w masyw Kubińskiej Holi, skąd rozciągają się rozległe widoki na Orawę i okoliczne pasma górskie.

Kolej gondolowa na Halę Skrzyczneńską

Szlak rowerowy Enduro Trails by TREK

NA ROWERZE

Łączna długość szlaków rowerowych w powiecie bielskim sięga niemal 300 km i przystosowane są dla rowerzystów o różnym stopniu zaawansowania. Łatwiejsze trasy prowadzą przez okolice Buczkowic, Porąbki, Wilamowic i Czechowic-Dziedzic, natomiast bardziej wymagające odcinki przebiegają przez tereny górskie.

Jedną z ciekawszych propozycji jest Wilamowski Szlak Ogrodów – licząca około 26 km pętla prowadzi wokół Wilamowic, miasteczka słynącego z unikalnego dialektu, ale też pięknych ogrodów, i pozwala zagubić się wśród zieleni, pomników przyrody i architektonicznych perełek. Bardziej doświadczeni rowerzyści mogą wybrać trasę okalającą Bielsko-Białą, która wymaga dobrej kondycji i umiejętności technicznych.

Z kolei Wiślana Trasa Rowerowa jest raczej płaska i łatwa, ale ze względu na długość w całości przeznaczona raczej dla średnio zaawansowanych rowerzystów. Szczyrk natomiast to mekka fanów enduro, downhillu i kolarstwa górskiego.

Kompleks Szczyrk Enduro Trails by TREK oferuje aż 16 km tras o różnym stopniu trudności. Idealnych zarówno dla początkujących, jak i zaawansowanych rowerzystów. Organizowane są tu zawody rowerowe, a kolej linowa na Skrzyczem umożliwia transport rowerów, co pozwala korzystać z licznych tras zjazdowych i terenowych.

Nowszą propozycją jest Velo Soła – szlak rowerowy o długości 40 km, który prowadzi doliną rzeki Soły między Beskidem Śląskim, Żywieckim i Małym. Rozpoczyna się w Rajczy, a kończy w Żywcu przy

Spływ kajakiem

malowniczym Jeziorze Żywieckim. Jest bezpieczny, rekreacyjny i widokowy, idealny na wycieczki rodzinne.

Na uwagę zasługuje również międzynarodowa Cyklomagistrała Polska-Słowacja łącząca Bielsko-Białą z Martinem na Słowacji. Trasa prowadzi przez malownicze doliny rzek Białki, Żylicy, Soły i Ujsolanki oraz okolice Skrzycznego. Ze względu na liczne podjazdy przeznaczona jest głównie dla rowerzystów posiadających dobrą kondycję.

NA WODZIE

Region pozwala także na wypoczynek na wodzie. Nad Jeziorem Żywieckim – utworzonym w wyniku budowy zapór w Tresnej i Czańcu – można wypożyczyć rowery wodne, kajaki, znajdzie się tu też miejsce na żaglówki. Działają także szkółki żeglarskie i windsurfingowe. Je-

Jezioro Żywieckie

zioro ukochali również wędkarze, którzy upodobali sobie liczne zatoczki.

Miłośnicy aktywności wodnych mogą skorzystać z innego odcinka rzeki Soły poniżej zapory w Czańcu. Przy odpowiednim poziomie wody organizowane są tu spływy kajakowe i pontonowe. Trasa prowadzi przez malownicze tereny Pogórza Śląskiego aż do ujścia Soły do Wisły.

Region słynie także z licznych stawów rybnych. Wiele z nich udostępniono wędkarzom, a za jedno z najlepszych łowisk uchodzą Stawy Kobiernickie. Korzystanie z większości łowisk wymaga jednak posiadania odpowiednich zezwoleń i wniesienia opłat zgodnie z zasadami Polskiego Związku Wędkarskiego.

SPORTY POWIETRZNE

Beskidy są coraz częściej odwiedzane przez miłośników paralotniarstwa i szy-

Paralotnie nad Górą Żar

bownictwa. Prym wiedzie tu Góra Żar, która stała się rajem dla paralotniarzy. Osoby bez doświadczenia mogą skorzystać z lotów tandemowych z instruktorem, które pozwalają podziwiać górskie krajobrazy z lotu ptaka. Zatrzymać na nocleg można się np. w Porąbce, skąd blisko zarówno do podniebnych, jak i wodnych atrakcji (Jezioro Żywieckie).

Drugim takim punktem na mapie Beskidów jest Skrzyczne – najwyższy szczyt Beskidu Śląskiego. Odbywają się tu prestiżowe zawody, w tym mistrzostwa Polski oraz zawody ligowe. Natomiast amatorzy poszukiwacze mocniejszych wrażeń mogą skorzystać z usług tutejszych paralotniarzy i „załapać się” na odpłatny lot.

SPORTY ZIMOWE

Zimą Beskidy przemieniają się w ośnieżone królestwo. O ile latem Szczyrk jest

rajem dla miłośników górskich wędrówek i turystyki pieszej, o tyle zimą staje się stolicą sportów zimowych Beskidów. To jedna z najważniejszych stacji narciarskich w Polsce z blisko 50 km tras o różnym stopniu trudności. Sezon trwa tu zazwyczaj od grudnia do kwietnia, a część tras spełnia wymagania Międzynarodowej Federacji Narciarskiej, dzięki czemu mogą odbywać się na nich zawody sportowe.

Mowa o wycynowej trasie zjazdowej na zboczach Skrzycznego. Narciarze korzystają z nowoczesnych kolei linowych, gondol, wyciągów krzesełkowych i orczykowych. W ośrodkach działają wypożyczalnie sprzętu, szkoły narciarskie oraz zaplecze gastronomiczne. Dodatkowym udogodnieniem są wspólne karnety i bezpłatne skibusy kursujące pomiędzy stacjami. Dla początkujących

Kolej linowa na Skrzyczne w Szczyrku

Zapora w Czańcu

Jasna Chopok – ośrodek narciarski na Słowacji

oraz rodzin z dziećmi odpowiednie warunki oferuje **Przełęcz Salmopolska**. Trasy są naśnieżane, oświetlane i obsługiwane przez wyciągi orczykowe.

Coraz większą popularność zdobywa skituring, czyli wędrowki na specjalnych nartach umożliwiających zarówno podejścia, jak i zjazdy. Sieć oznakowanych szlaków pozwala planować wycieczki prowadzące przez leśne dukty, polany i górskie grzbiety. Idealnie nadają się do tego zimą letnie szlaki piesze, a sam długi grzbiet Skrzycznego sprzyja przejazdowi na biegówkach, choć ciekawą opcją jest również trasa przy Jaskini Lodowej.

Najważniejszym ośrodkiem jest **Przełęcz Kubalonka w Wiśle**, która oferuje profesjonalne, oświetlone trasy z homologacją FIS oraz zaplecze biathlonowe, ale narciarze biegowi skorzystać mogą

np. z tras na **Magurce Wilkowskiej**, przebiegających przez malownicze polany i lasy.

Atrakcyjne warunki narciarskie panują również po słowackiej stronie granicy. Szczególną popularnością cieszy się ośrodek w masywie **Kubińskiej Holi** niedaleko **Dolnego Kubína**. To idealne połączenie dobrze przygotowanych stoków z przepięknymi w zimowej odsłonie widokami na pasmo Magury Orawskiej. Dostępne są tam trasy zarówno dla początkujących, jak i zaawansowanych narciarzy, a dodatkowym atutem są rozległe widoki na orawskie góry i doliny.

Najsłynniejszym – i największym w tej części Europy – jest ośrodek w **Jasnej Chopok**. Ponad 50 km tras narciarskich dostarcza wyjątkowych wrażeń, także

Stok narciarski Roháč-Spálená

Drewniany kościół w Twardoszynie (UNESCO)

estetycznych – z widokiem na Tatry Niżskie. Do dyspozycji mamy tu nowoczesne koleje linowe, system naśnieżania, szkoły narciarskie, wypożyczalnie i serwisy nart czy bary après-ski.

Inny orawski ośrodek to **Roháč-Spálená** niedaleko wsi Zuberec. Ośrodek słynie z długiego sezonu narciarskiego i obfitego śniegu gwarantującego udane zimowe szaleństwo dla amatorów łatwych zjazdów.

Słowacka Orava posiada bogatą ofertę turystyczną. Region ten zachwyca zarówno krajobrazami, jak i cennymi zabytkami. Szczególne miejsce zajmują drewniane kościoły w **Leštynie** i **Twardoszynie**, wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Są one doskonałym przykładem tradycyjnego budownictwa sakralnego charakterystycznego dla Karpat.

Jedną z największych atrakcji Orawy jest imponujący **Zamek Orawski**, malowniczo usytuowany na wysokiej skale nad rzeką Oravą. Zwiedzanie tej średniowiecznej warowni pozwala poznać historię regionu i podziwiać niezwykle widoki. Warto również wybrać się na przejażdżkę **Orawską Koleją Leśną**, która prowadzi przez atrakcyjne tereny górskie i stanowi ciekawą atrakcję dla całych rodzin.

W skrócie – pogranicze polsko-słowackie i ten odcinek Beskidów to miejsce wprost wymarzone do aktywnego wypoczynku o każdej porze roku. Zwłaszcza gdy zachwyt nad górszą przyrodą i zdrowy wysiłek można połączyć z odkrywaniem lokalnego folkloru, skomplikowanej historii i regionalnych smaków.

Orawska Kolej Leśna

Ciekawostki ze Słowacji

Na Słowacji znajduje się największa liczba zamków przypadająca na jednego mieszkańca, na pograniczu jest ich bez liku. Żyliński kraj to także skarbnicaabytków kultury ludowej, a słowackie góry – Tatry, Niżne Tatry, Mała Fatra czy Słowacki Raj – przyciągają od lat polskich turystów. My przedstawiamy miejsca mniej oczywiste, ciekawostki, które swą wyjątkowością zasługują na odkrycie.

TRÓJSTYK BESKIDZKI

W należącym do miejscowości Jaworzynka przysiółku Trzyciatek zbiegają się granice trzech państw: Polski, Czech i Słowacji. Stoją tu trzy granitowe monolity o wysokości 2,4 metra, z godłami i nazwami poszczególnych państw, postawione po rozpadzie Czechosłowacji. To właśnie Trójstyk, choć granice schodzą się akurat w korycie potoku Wały/Wawrzaczowy. Przez drewniany mostek można swobodnie przechodzić między

Czechami, Polską a Słowacją, a wędrowkę umilają wiaty, ławki i tablice informacyjne ustawione po słowackiej i polskiej stronie.

KULE, ZEGARY, POMNIKI

Kamienne kule w Megonky (Megoňky) znane są w całej Słowacji, i nie tylko. To unikatowy rezerwat przyrody w dzielnicy Čadcy (Milošová). Odkryte w latach 80. XX wieku w dawnym kamieniołomie, zachwycają idealnie okrągłymi forma-

Zegar astronomiczny w Starej Bystrzycy

Trójstyk granic: Polski, Czech i Słowacji

Pomnik Juraja Jánošíka w Terchovej

sokości i wznosi się na wzgórzu tuż nad drogą do Doliny Vrátnej.

Z kolei najwyższa figura Chrystusa Zbawiciela na Słowacji (10 m wysokości) – Rio de Klin – stoi na wzgórzu, z którego rozpościera się piękny widok na Orawę, Jezioro Orawskie i Tatry.

WYSPA SZTUKI

W przepięknej scenerii Slanickej Wypsy Sztuki (Slanický Ostrov umenia), na środku Orawskiej Zapory Wodnej (Oravská Priehrada), można podziwiać tradycyjną sztukę ludową z kolekcji Orawskiej Galerii.

Z pięciu wiosek, które na zawsze zniknęły pod wodami zapory w 1953 roku, jako wyspa zachowało się tylko wzgórze z barokowym kościołem i kalwarią. Tu w latach 70. ubiegłego wieku otwarto

cjami skalnymi o średnicy od kilkunastu centymetrów do nawet 2,5 metra.

Ciekawostką jest słowacki zegar astronomiczny w Starej Bystrzycy, największa drewniana rzeźba na Słowacji. Kompozycja przedstawia siedzącą Madonnę, Siedmiobolesną Maryję Pannę, patronkę Słowacji. Cały projekt stworzył rzeźbiarz Loviška, początkowo w glinianym modelu, który architekt Ivan Jarin przerobił do dokumentacji rysunkowej. Formowanie dzieła w gontowej konstrukcji stało się możliwe dzięki 80 drewnianym ramionom, które tworzą szkielet zegara astronomicznego.

📍 Stará Bystrica 537, 023 04 Stará Bystrica, Słowacja

Pozostając przy rzeźbach... Najsłynniejszy Pomnik Juraja Jánošíka znajduje się w rodzinnej wsi legendarnego zbrojnika – Terchovej w paśmie Małej Fatry. Monumentalna rzeźba ze stali ma 7,5 m wy-

Slanická Wyspa Sztuki

Jaskinia Bielska

Orawską Galerię (Oravskej galerie). We wnętrzu kościoła prezentowana jest ekspozycja poświęcona sztuce ludowej, na zewnątrz powstało lapidarium „Orawskiej sztuki kamiennej XVIII i XIX wiek”. To wyjątkowe miejsce, jedno z najczęściej odwiedzanych miejsc kulturalnych Oravy. Dodatkową atrakcją jest rejs łodzią „Slanica”, która pływa w sezonie na wyspę z przystani na Slanickiej Osade.

JASKINIE

Zaledwie około 15–20 km od polskiego przejścia granicznego w Jurgowie lub Łysej Polanie odkryjemy Jaskinię Bielską (Belianská jaskyňa). Położona na zboczach Tatr Bielskich w Tatrzańskej Kotlinie słynie z bogatej szaty naciekowej, w tym potężnych wodospadów naciekowych i pagodowych stalagmitów.

Nieco dalej, u wylotu Kotliny Liptowskiej (wieś Važec), znajduje się Jaskinia

Ważeczka (Važecká jaskyňa). To jedna z najdłuższych jaskiń tego typu na Słowacji znana ze złóż kości niedźwiedzi jaskiniowych i spektakularnych stalaktytów.

W Tatrach Niskich znajdziemy dwie słynne jaskinie: **Demianowską Jaskinię Lodową** (Demänovská ľadová jaskyňa) i **Demianowską Jaskinię Wolności** (Demänovská jaskyňa Slobody). Na pierwszą z nich składają się piękne formacje lodowe i potężne korytarze, druga słynie z niesamowitych kolorów nacieków i podziemnych jezior.

Jaskinię Wolności uznaje się za najdłuższy i najbardziej złożony system jaskiniowy na Słowacji, przejście tradycyjną trasą zajmuje około 70 minut, ale nie wymaga specjalnej kondycji.

Rio de Klín – figura Chrystusa Zbawiciela

Aquaparki na Słowacji

Region żyliński to idealne miejsce dla każdego, kto marzy o regeneracji ciała i ducha w otoczeniu gór, lasów i leczniczych źródeł. Bogaty w wodne atrakcje – aquaparki, oferuje także miejsca, w których znajdzie się czas na chwilę relaksu, ciche spacer, masaż, kąpiele w mineralnej wodzie i saunowe seanse. W nowoczesnych basenach wypełnionych wodą termalną o temperaturze do 40°C dzieci i dorośli mogą doskonale się bawić i relaksować, i to nie tylko latem, ale także zimą.

Słowacja jest prawdziwym królestwem gorących źródeł. To idealne miejsce wypoczynku dla rodzin z dziećmi, seniorów oraz wszystkich innych, szczególnie gdy można cieszyć się gorącą kąpielą (w wodzie o temperaturze ok. 38°C) w zimie z widokiem na ośnieżone szczyty. Wodna rozrywka w kraju żylińskim to uzdrowiska, ośrodki spa i aquaparki, które oferują zarówno sanatoryjne

pobyty, jak i rodzinne strefy z wodnymi atrakcjami.

AQUAPARKI ORAVY

W miejscowości Oravice, u podnóża Tatr Zachodnich (ok. 15 km od Zakopanego), znajdziemy miejsce, gdzie temperatura źródeł termalnych sięga 58°C (dlatego się ją schładza do 38°). Wśród blisko dziesięciu basenów tutejszego ośrodka

największe zainteresowanie budzi basen z symulacją fal morskich oraz 100-metrowa jeźdźdźnia. To miejsce idealne dla rodzin z dziećmi.

Przy tej okazji warto odwiedzić Zuberec i jeden z najsłynniejszych skansenów tej części Słowacji – Muzeum Wsi Orawskiej. Także w Dolnym Kubinie znajduje się wodne atrakcje z nowoczesnym centrum relaksacyjno-rehabilitacyjnym i „wodnym światem”.

TURČIAŃSKIE TEPLICE

Podobne połączenie aquaparku i strefy leczniczej oferują Turčianske Teplice – jedno z najstarszych uzdrowisk na Słowacji. Woda termalna ma tu temperaturę 44–46°C u źródła i zawiera do 1520 mg minerałów na litr, co czyni ją leczniczą – pomaga na układ ruchu i moczowy oraz wzmacnia organizm. Dzięki podziałowi na strefę spa z basenami wypełnionymi wodą leczniczą i aquapark z dużą jeźdźdźnią i placem zabaw dla dzieci każdy znajdzie tu coś dla siebie.

RAJECKÉ TEPLICE

Położone kilkanaście kilometrów od Żyliny w dolinie rzeki Rajčanki zachwycają widokami. Otoczone zielonymi wzgórzami i lasami, od wieków przyciągają osoby pragnące połączyć regenerację

ciała z kontaktem z naturą i uznawane są za jedno z najbardziej malowniczych uzdrowisk w regionie. Miejscowość oferuje też wiele możliwości aktywnego wypoczynku – dzięki licznym trasom rowerowym i pieszym szlakom prowadzącym na wzgórza Strážovských Vrchov czy Doliną Rajecką, idealną na spacer i pikniki.

OKOLICE LIPTOWA

Również w Liptowie znajdziemy wiele ośrodków oferujących wodne atrakcje, w tym całoroczny kompleks rekreacyjno-uzdrowiskowy położony w malowniczej dolinie u podnóża Gór Choczańskich. Słynie z leczniczych wód termalnych oraz doskonałych warunków do relaksu w otoczeniu pięknej przyrody.

W regionie znajdziemy także całoroczny park wodny (zaledwie ok. 70 km od granicy w Chocholowie) z pięknym widokiem na Liptovskú Marę, licznymi rzekami i pontonowymi atrakcjami. Słynie z bogatych w minerały wód geotermalnych (temperatura do 40°C), które wypływają z głębokości niemal 2 km i działają leczniczo na układ ruchu oraz oddechowy.

Osobom szukającym bardziej kameralnych miejscówek polecamy uzdrowi-

ska Lúčky położone w pięknej górskiej dolinie pomiędzy Liptovem a Ružomberkiem, u stóp Wielkiej Fatry. Tutejsze lecznicze wody są bogate w wapń, magnez i wodorowęglany, a ich temperatura dochodzi do 33°C. Jedną z największych atrakcji Lúčky jest naturalny wodospad Lúčanský, ale łatwo stąd dostać się do słynnych słowackich jaskiń: Demianowskiej Jaskini Wolności i Jaskini Lodowej.

TERMY CZY AQUAPARK?

W Liptovským Mikulášu znajduje się największy całoroczny park wodny w Europie Środkowej (ok. 80 km od granicy z Polską, przejście w Chocholowie), położony tuż nad jeziorem Liptovská Mara. Oferuje kilkanaście basenów, prawie 30 jeźdźdźni oraz bogatą strefę wellness, a dla maluchów – mini park wodny i statek piracki. Temperatura nie spada

tu poniżej 30°C i przez cały rok można korzystać z dobrodziejstw wody morskiej i termalnej.

Na Słowacji dwa wodne światy – kąpielisk termalnych (zdrowie i relaks) i aquaparków (adrenalina i zabawa) często się splatają. Dlatego nie dziwią nikogo kąpieliska korzystające z wód termalnych, ale równocześnie bogate w atrakcje dla dzieci i dorosłych. Jak np. to w Liptovským Jánie, u wlotu do Doliny Jańskiej w Tatrach Niższych, do którego wody dostarczane są ze źródła Rudolf. Bogate w minerały, o stosunkowo niskiej temperaturze, bo 26–29°C, mają właściwości lecznicze wspomagające układ ruchu.

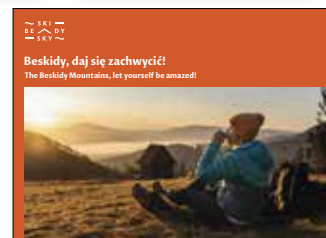
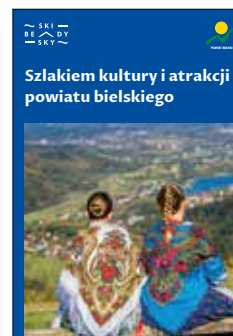
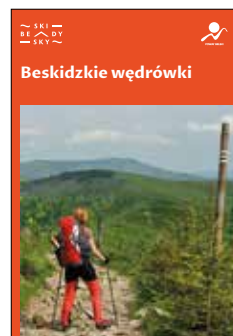
To idealny sposób, by połączyć atrakcje pełne adrenaliny z gorącymi źródłami termalnymi, pełną zabawę rozrywką dla dzieci z relaksem rodziców.

BIBLIOGRAFIA

- Bazelich Barbara, *Strój cieszyński. Atlas Polskich Strojów Ludowych*, cz. III, Śląsk, z. 6, Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, 2006.
- Małgorzata Kiereś, *Strój górali śląskich*, Fundacja Braci Golec, 2008.
- *Strój cieszyński*, Małgorzata Kiereś (red.), Milówka: Fundacja Braci Golec, 2014.
- Kiereś Małgorzata, *Doroczna obrzędowość w społecznościach zróżnicowanych religijnie na pograniczu polsko-czesko-słowackim*, Cieszyn, 2007.
- Ceklarz Katarzyna, Rosiek Barbara (red.), *Kultura ludowa Górali Żywieckich*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2004.
- Jurzak Bartłomiej, Król Tymoteusz, *Strój ludowy we wsi Kozy: Przeszłość – pamięć – rzeczywistość*, Kozy: Gminna Biblioteka Publiczna w Kozach, 2022.
- Król Tymoteusz, *Wilamowice i ich sąsiedzi*, Wilamowice: Gmina Wilamowice, Stowarzyszenie Wilamowianie, 2022.
- Król Tymoteusz, Majerska-Sznajder Joanna, *Chodźmy razem po śmierguście*, 2022.
- Król Tymoteusz, Jurzak Bartłomiej, *Gmina wielu strojów. Kobiety – twórczynie i użytkowniczki strojów ludowych w Gminie Wilamowice*, Wilamowice: Cum Laude, 2023.
- Kučera Martin, *Veľká kniha o Goraloch Oravy, Liptova a Kysúc*, Žilina: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2017.
- Stanová Jitka, Baran Ludvík, *České a slovenské lidové kroje*, Praha: Ottovo Nakladatelství, 1985.
- Ondrejka Kliment, *Malý lexikón ľudovej kultúry Slovenska*, 2002.
- <https://strojeludowe.net/stroje/stroj-zachodniomalopolski/>
- <https://www.kroj.sk>
- strony internetowe gmin, urzędów, instytucji, zespołów

Poznaj nasze wydawnictwa

Interreg

Współfinansowany przez
UNIĘ EUROPEJSKĄ

Polska – Słowacja

Projekt „Folkowe Pogranicze” – celem projektu jest zwiększenie atrakcyjności dziedzictwa kulturowego polsko-słowackiego pogranicza i rozpoznawalności oferty kulturalnej tego obszaru w kraju i za granicą oraz wspieranie zrównoważonej turystyki poprzez uwzględnienie dobra mieszkańców i turystów. Jest dofinansowany przez Unię Europejską w ramach programu Interreg Polska – Słowacja 2021-2027.

Szlakiem kultury polsko-słowackiego pogranicza

Folkowe pogranicze

Przewodnik „Szlakiem kultury polsko-słowackiego pogranicza” jest niczym otwarte okno, przez które zaglądamy w zróżnicowany świat kultury beskidzkiej. Dzięki niemu rozumiemy, dlaczego każda wioska i gmina zachowały własną gwarę, muzykę, obrzędy i dlaczego te tradycje są wciąż żywe, obecne w codziennym – i tym od święta – życiu mieszkańców pogranicza.

Poznamy Lachów, Górali Żywieckich, Ślązaków i tych ze Śląska Cieszyńskiego, mieszkańców Wilamowic, którzy do dziś uważają się za potomków Flamandów i mają poczucie własnej odrębności. Są też Orawa i Kysuce – tak podobne do polskich, a jednak inne. To fascynująca podróż w czasie – za pośrednictwem muzyki i tańców, obrzędów związanych z porami roku i świętami, lokalnych potraw i gościnnych ludzi oraz tradycyjnych strojów ludowych, do których ściągawkę znajdziecie w tej publikacji.

Egzemplarz bezpłatny

ISBN 978-83-963194-3-2